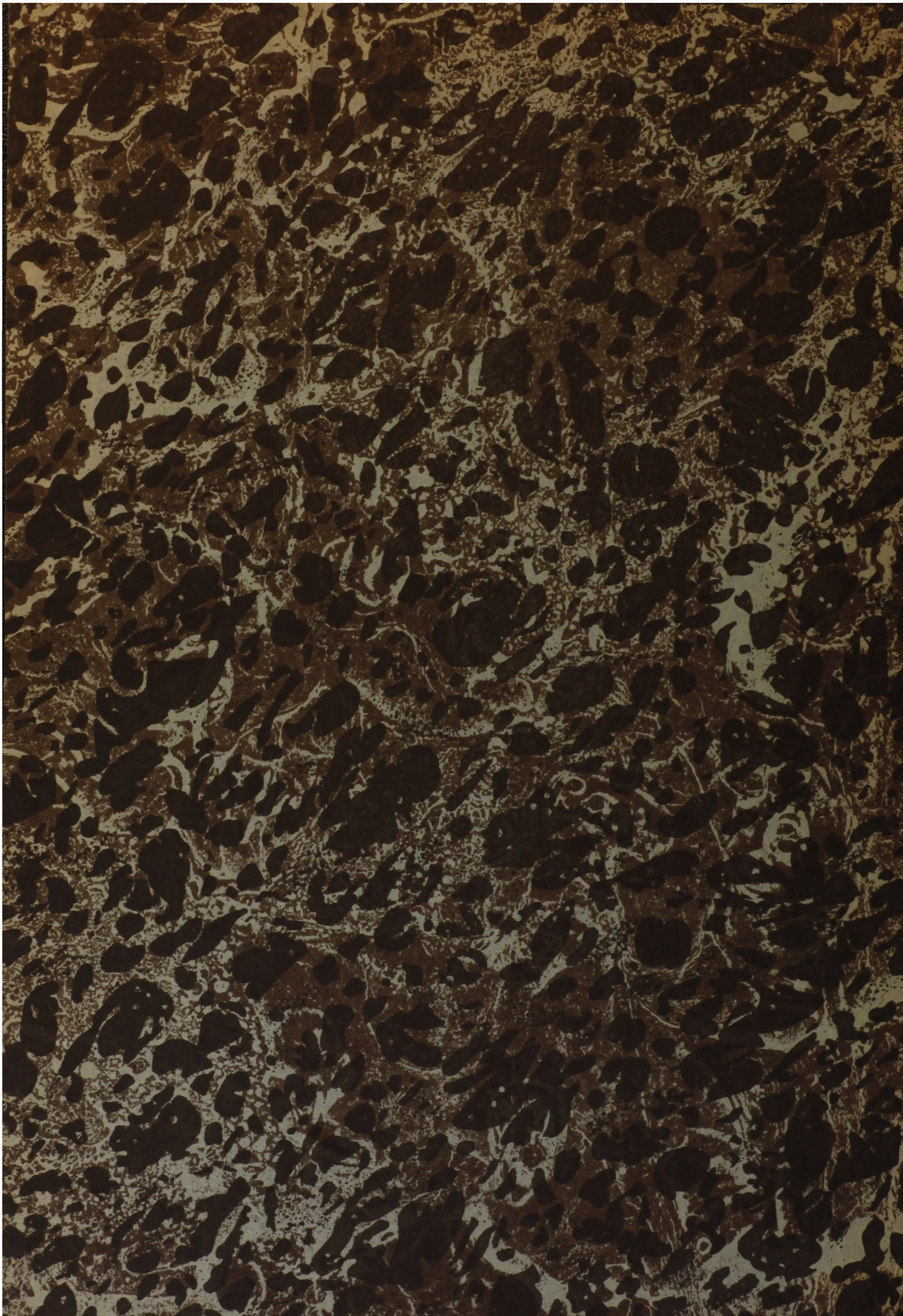
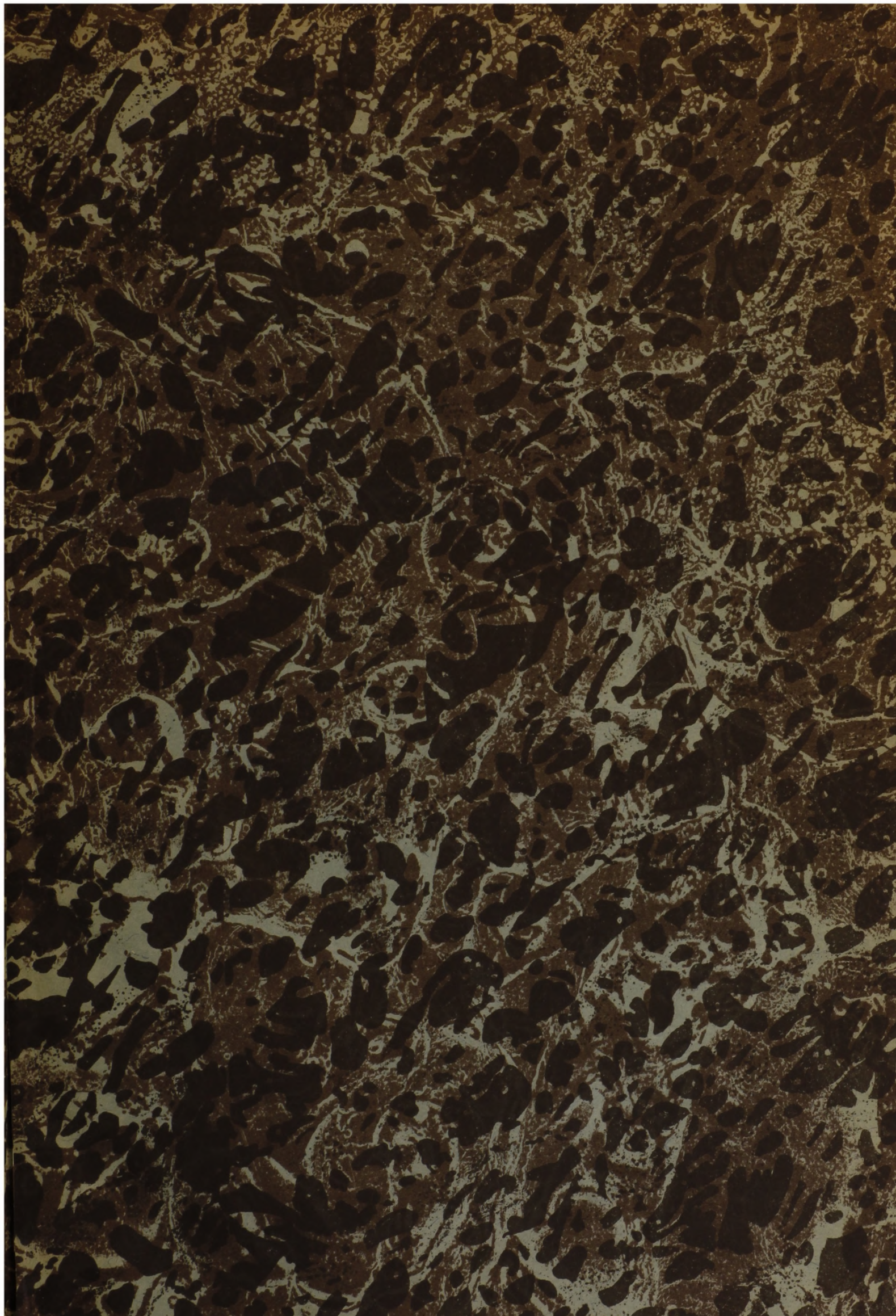

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Σ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙ-
ΔΟΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Κ. Μ. ΚΥΡΚΟΣ

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΣ

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'K. M. Kyrcos'.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1932

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἑλληνικὸν κράτος, ἀφ' οὗ ἐπὶ μῆνας διεξήγαγεν ἀπέλπιδα πάλιν, τόσον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πτωχεύσεώς του, ὅσον καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σταθερότητος τοῦ χρήματός μας, ἠναγκάσθη τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα. Ἀπέτυχεν εἰς τὰς προσπαθείας του ὅπως διατηρήσῃ ἀμείωτον τὴν κρατικὴν πίστιν καὶ φανῇ συνεπὲς εἰς τὰς ἀπέναντι τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν δανεισιῶν ὑποχρεώσεις του, ὥς ἐπίσης ἡττήθη εἰς τὴν «μάχην τῆς δραχμῆς», καθὼς ἐχαρακτηρίσθη τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἀγῶνός του. Ἡ καταβολὴ τοῦ χρεωλυσίου τῶν δημοσίων δανείων ἀνεστάλη, ἐπίσης ἡλαττώθη μέχρις ὀριστικωτέρας ῥυθμίσεως τοῦ ζητήματος ὁ τόκος τῶν ἐσωτερικῶν δανείων κατὰ 250)ο, πρόκειται τέλος κατὰ τὰς κυβερνητικὰς δηλώσεις νὰ ἀνασταλῇ ὀλοσχερῶς καὶ ἡ καταβολὴ τῶν τόκων τῶν ἐξωτερικῶν χρεῶν τοῦ δημοσίου, ἐφ' ὅσον τὸ ἄλλοδαπὸν κεφάλαιον θὰ ἐδυστροφεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν μας. Ἐκ παραλλήλου ἤρθη ἡ ὑποχρέωσις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ὅπως πωλῇ εἰς ὠρισμένην τιμὴν εἰς δραχμὰς συνάλλαγμα εἰς χρυσόν, ἀφ' οὗ περιορίσθη αὕτη εἰς τὸ ἐλάχιστον μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων ἐπὶ τῆς κινήσεως τοῦ συναλλάγματος τοῦ Σεπτεμβρίου 1931. Τὸ κάλυμμα εἰς αὐτούσιον χρυσὸν ἢ συνάλλαγμα εἰς χρυσὸν τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ τραπεζογραμματίων τοῦ ἐκδοτικοῦ μας ἰδρύματος, ὑποστὰν ὥς γνωστὸν δεινὸν πλήγμα μὲ τὴν πτώσιν τῆς ἀγγλικῆς λίρας τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου, ἐξηκολούθησεν ἐλαττούμενον τόσον πολὺ κατὰ τοὺς τελευταίους ἐπτὰ μῆνας, ὥστε ἐνόμισε τὸ κράτος μας ὅτι, ἀποκλεισθείσης πάσης ἔσωθεν ἢ ἔξωθεν ἐπικουρίας, ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τοῦ χαρτονομίσματος, διεπομένου μὲ τινὰς περιορισμούς, μεταβατικῆς ὥς φαίνεται μορφῆς, ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκτάκτως σπουδαίων τούτων κρατικῶν μέτρων δὲν ἀναμένονται βέβαια εὐχάριστα, δὲν θὰ βραδύνουν δὲ νὰ γίνουν εἰς ὅλους αἰσθητά. Θὰ ἔχωμεν πρῶτον νὰ δρέψωμεν, ὅπως φεῦ! καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ παρελθόν, τὴν περιφρόνησιν τοῦ ξένου κόσμου, τὰς διαμαρτυρίας τῶν ζημιουμένων ἄλλοδαπῶν πιστωτῶν, τὸν ἀποκλεισμόν μας ἀπὸ πάσης ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς συνδρομῆς, ἴσως μάλιστα ἀπειλὰς καὶ οἰκονομικὰ ἀντίποινα τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν. Συγχρόνως θὰ ὑποχρεωθῶμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν—ἂν δὲν θελήσῃ τὸ κράτος νὰ μεροληπτήσῃ ἀπέναντι τῶν ἡμεδαπῶν πιστωτῶν του—εὐαγῇ ἰδρύματα καὶ νομικὰ πρόσωπα

δημοσίου δικαίου καταρρέοντα, διότι ἐτοποθέτησαν τὴν περιουσίαν των εἰς χρεώγραφα, ὁμοίως τραπέζας καὶ ταμειυτήρια συναντιῶντα δυσυπερβλήτους δυσχερείας, διότι ἐδάνεισαν μεγάλα ποσὰ ἐπὶ ἐνεχύρῳ χρεωγράφων ἢ ἄλλως ἀφῆκαν ταῦτα νὰ ἀποτελέσουν σημαντικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐνεργητικοῦ των, τέλος τοὺς πολίτας διαμαρτυρομένους, διότι ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸ κράτος τὰς οἰκονομίας των, τὰς ὁποίας ὑποχρεοῦνται σήμερον νὰ ἴδουν ἑξατμιζόμενας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν καὶ ἐπανόδου μας εἰς τὸ παλαιότερον καθεστὼς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας δὲν προμηνύονται καλύτερα, ἂν δὲν εἶναι χειρότερα. Μὲ τὴν ἑξαφάνισιν τοῦ χρυσοῦ μας καλύμματος, τὴν μεγάλην ἀνισοσκέλειαν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἑξωτερικῶν χρεापαιτήσεων τῆς πατρίδος μας καὶ τὴν ἀστάθειαν τῶν διαφορῶν του κονδυλίων, τὸν ἀποκλεισμόν τῆς ἑξωθεν οἰκονομικῆς συνδρομῆς, τὴν ῥοπὴν τοῦ Ἑλληνοῦ πρὸς χρηματιστηριακὴν κερδοσκοπίαν κ.τ.λ. μὲ ὅλους λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς δυσμενεῖς παράγοντας τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ῥυθμίσεως τῆς ἀξίας τοῦ χρήματός μας δὲν ἡμποροῦμεν βασίμως νὰ ἐλπίζωμεν ὅχι μόνον ἐπάνοδον τῆς δραχμῆς εἰς τὸ παλαιὸν ἐπίπεδον τῆς σταθεροποιήσεως, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀποφυγὴν σημαντικῆς πτώσεως τῆς ἀξίας της καὶ ἑξαντλητικῶν διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ τόπου μας διακυμάνσεων. Ἡ σχετικὴ ὅμως σταθερότης τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος μιᾶς χώρας, κάθε ἄλλο παρὰ ἀνεπίτευκτος, εἶναι ὁ πρῶτιστος παράγων ὁμαλῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ οἰκονομικῆς ἠθικῆς, πρὸς ἑξασφάλισίν της δὲ οὐδέν, μὰ ἀπολύτως οὐδὲν κρατικὸν μέτρον θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὥς ἐπίμεμπτον, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικόν.

Πλὴν ὅμως τῶν ἀναποφεύκτων ἀνωμαλιῶν τοῦ μέλλοντος, πόσαι ἀδικίαι δὲν συντελοῦνται ἐπίσης ἐν τῷ παρόντι μὲ τὴν ἀπομάκρυνσίν μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν! Ποῦ εἶναι ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ὅταν μὲ μίαν «μονοκονδυλιὰν» τῆς πολιτείας χάνουν οἱ κάτοχοι δραχμῶν τὰ κεφάλαιά των καὶ οἱ εἰς δραχμὰς πιστωταὶ τὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ἐδάνεισαν; Ἡ ἀδικία γίνεται ἀκόμη μεγαλυτέρα, ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι συνήθως οἱ μικροὶ κεφαλαιοῦχοι καὶ ὁ λαὸς εἶναι οἱ περισσότερον ἀδικούμενοι. Οἱ μεγαλοκεφαλαιοῦχοι, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τὰ τραπεζικά μας ἱδρύματα, εὐρίσκουν συνήθως τρόπον νὰ ἑξασφαλίσουν τὰ κεφάλαιά των, ἂν ὅχι νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν ἀνωμαλιῶν.

Ἄλλ' ἄς θελήσωμεν πρὸς στιγμὴν νὰ ἀποστρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν καὶ ἄς ῥίψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις. Εἶναι ἀμφίβολον, ἂν τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιβάρυνσιν τοῦ σκέλους τῶν ἐξόδων συνεπείᾳ τῶν ὑψωθησομένων τιμῶν τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ ὅμως δημιουργεῖ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν, τὸν κίνδυνον νὰ καταφύγῃ τὸ κράτος εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν—ταῦτα δὲν θὰ δύναται νὰ καλύψῃ διὰ τακτικῶν ἐσόδων ἢ δα-

νείων—δι' ἐκδόσεως νέου χαρτονομίσματος. Ἀλλ' ὥς γνωστὸν κάθε ἐκδοσις πληθωρικοῦ χαρτονομίσματος καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν συνέχισιν τῆς τακτικῆς αὐτῆς, δημιουργουμένης ἄλλως λόγῳ τῶν ὑψουμένων τιμῶν καὶ τῆς παθολογικῆς παγιοποιήσεως τῶν ῥευστῶν κεφαλαίων μιᾶς λίαν αἰσθητῆς στενότητος χρήματος—ὀρθώτερον στενότητος ῥευστοῦ κεφαλαίου—στενότητος, μέσα εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν δισεκατομμυρίων! Τοῦτο, ἐννοεῖται, συμβαίνει, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐξακολουθήσεως ἱκανοποιήσεως τοῦ δημοσίου ταμείου κατὰ τὸν ἴδιον ἀνώμαλον τρόπον. Ἡ πληθωρική κυκλοφορία εἶναι ὅ,τι ἡ μορφίνη διὰ τὸν πάσχοντα ἀνθρώπινον ὀργανισμόν· ἀνακουφίζει προσκαίρως, διὰ νὰ καταστήσῃ ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἀναγκαίαν νέαν δόσιν καὶ δὴ ηὕξημένην τοιαύτην, μέχρις ὅτου ἡ λήψις τοῦ ναρκωτικοῦ καταστῇ ἀπαραίτητος διὰ τὸν μορφινομανῆ πλέον καὶ φθίνοντα ὀργανισμόν.

Κατὰ τὰ λεχθέντα ἡ νόσος ἀπὸ τὴν ὁποίαν πάσχουν ἡ κοινωνικὴ καὶ δημοσία μας οἰκονομία εἶναι βαρυτάτη καὶ αἱ ἐκδηλώσεις της ἀνησυχητικά. Διὰ τὸ ἴδωμεν ὅμως ἂν ὑπάρχουν μέσα θεραπείας καὶ τίνα εἶναι ταῦτα, πρέπει προηγουμένως νὰ γνωρίσωμεν διεξοδικώτερον τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα τὴν προεκάλεσαν.

I.—ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΜΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Τὰ αἷτια τῆς κρίσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας μας οἰκονομίας θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τὰ καθολικὰ οἰκονομικὰ αἷτια καὶ τὰ τοπικὰ τοιαῦτα. Τὰ πρῶτα ἀναφέρονται εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν κρίσιν, τὴν ὑφισταμένην—μὲ διαλείμματα—ἀπὸ τοῦ τέρατος τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ ἐνταθεῖσαν κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν. Τὰ δεύτερα ἀφ' ἑτέρου ἢ ὑπῆρξαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀνεξάρτητα τῆς θελήσεως τῶν κυβερνώντων ἢ ἀνάγονται εἰς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν παρὰ τοῦ κράτους μας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

Α'.— ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΚΑΘΟΛΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ.

Ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις, ἂν δὲν ἔφερε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ σημερινόν της ἀδιέξοδον, πάντως ἐπηρέασε δυσμενέστατα τὴν οἰκονομικὴν της κατάστασιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πατρίς μας κατέχει μέσα εἰς τὸ πλέγμα τῶν παγκοσμίων οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ δοσοληψιῶν μετρίαν θέσιν. Δὲν εὐρίσκεται βέβαια, ὅπως ἄλλοτε, εἰς τὸ περιθώριον τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς ζωῆς, χωρὶς ὅμως νὰ διαδραματίζῃ αὐτόθι καὶ ἐξαιρετικὰ σπουδαῖον πρόσωπον. Οὐχ' ἥττον αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει νὰ δέχεται τὸν ἀντίκτυπον τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καχεξίας. Πρὶν ἢ γνωρίσωμεν τὸν ἀντίκτυπον τοῦτον, θὰ ἔπρεπε πρῶτον νὰ κατατοπισθῶμεν ὥς πρὸς τὴν φύσιν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, τὰς ἀφορμὰς αἱ ὁποῖαι τὴν προεκάλεσαν καὶ τὰς σπουδαιοτέρας ἐκδηλώσεις της. Οὕτω δὲν θὰ κατανοήσωμεν μόνον εὐχερέστερον τὴν ἐπιρροὴν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς τοιαύτης, ἀλλὰ καὶ θὰ ὀδηγηθῶμεν ἀσφαλέστερον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν μέσων ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης θεραπείας τῆς καταστάσεως.

α'.— Φύσις καὶ ἀφορμαὶ τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως.

Ἐχουν παρέλθει τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη, ἀφ' ὅτου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ γερμανικοῦ δασμολογίου ἐλάμβανε χώραν μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐπιστημονικῶν διαμαχῶν μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Τὴν ἀφετηρίαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτὴν διαμάχην ἔδωκε

τὸ ἔργον τοῦ Oldenberg «Deutschland als Industriestaat» (1897), εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος κατεφέρετο κατὰ τῆς προϊούσης ἐκβιομηχανίσεως εὐρωπαϊκῶν τινων χωρῶν, ὡς δημιουργούσης μέγαν κίνδυνον διὰ τὰς χώρας ταύτας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν καθ' ὅλου. Τὴν ἄποψιν ταύτην ἔσπευσαν νὰ ὑποστηρίξουν καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς οἰκονομολόγοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Wagner καὶ ὁ Pöhlle, οἵτινες καὶ συνεπλήρωσαν τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ Oldenberg. Κατ' αὐτοὺς διαπράττουν μέγα σφάλμα τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα, ἐπωφελούμενα ὑπαρχουσῶν εὐνοϊκῶν συνθηκῶν ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας των, ὠθοῦν τὸν παραγωγικὸν τοῦτον κλάδον δι' ὅλων τῶν μέσων πρὸς τὰ ἔμπρός, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς γεωργίας των καὶ ἐν γένει τὴν οἰκονομικὴν των αὐτάρκειαν. Διὰ τῆς μονομεροῦς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας των, ἔλεγον, εὐρίσκονται αἱ τοιαῦται χῶραι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προμηθεύωνται ἔξωθεν τὸ μέγιστον μέρος τῶν τροφίμων των, μὲ λίαν δυσάρεστα ἀποτελέσματα ἐν περιπτώσει ἀποκλεισμοῦ τῶν χωρῶν τούτων ἢ ἀποκλεισμοῦ τῶν κυριωτέρων ἐξαγωγικῶν γεωργικῶν χωρῶν. Πλὴν τούτου ἡ μοναδικὴ σχεδὸν ἐπασχόλησις μιᾶς χώρας μὲ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν προάγει τὴν ἀνισότητά ἐν τῇ κατανομῇ τοῦ πλούτου, μὲ ὅλους τοὺς συναφεῖς κοινωνικοὺς κινδύνους, ὁμοίως τὴν ἐξόγκωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀστικῶν κέντρων, μὲ λίαν δυσάρεστα ἀποτελέσματα ἀπὸ ὑγιεινῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως, τέλος τὴν ἐξασθένεισιν τῆς μαχητικότητος τοῦ λαοῦ ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς ἀμύνης τῆς χώρας.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μειονέκτημα τῆς πλήρους ἐκβιομηχανίσεως μιᾶς χώρας ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι αἱ γεωργικαὶ χῶραι, αἱ τροφοδοτούμεναι μὲ ξένα βιομηχανήματα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμένουν ἐπ' ἄπειρον καλὰ πελάτιδες τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν. Διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ χάρις εἰς τοὺς τελωνειακοὺς δασμούς, τὴν αὔξησιν τῶν κεφαλαίων των καὶ τὴν διαρκῶς βελτιουμένην τεχνικὴν μόρφωσιν τῶν κατοίκων των θὰ δημιουργήσουν καὶ αὐταὶ ἰδίαν βιομηχανίαν. Τότε θὰ ἐπωφεληθῶν τῆς πρώτης παρουσιαζομένης εὐκαιρίας διὰ νὰ ἀποκλείσουν τὰ ξένα βιομηχανικὰ προϊόντα, πιθανώτατα θὰ παύσουν ἐπίσης ἐξάγουσαι εἰς μεγάλην ποσότητα γεωργικὰ τοιαῦτα. Πᾶς τις δύναται νὰ φαντασθῇ, ποῖον θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως. Αἱ παλαιαὶ βιομηχανικαὶ χῶραι δὲν θὰ εὐρίσκουν πλέον ἀγοραστὰς τῶν προϊόντων των, ἢ ἀνεργία αὐτόθι θὰ ἐνταθῇ, ἐν ᾧ ἐκ παραλλήλου θὰ σπανίζουν καὶ τὰ τρόφιμα πρὸς συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὑξίμενον ὑπερμέτρως λόγῳ τῆς μονομεροῦς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἀθλιότης τότε θὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς οἰκονομικῆς εὐημερίας, εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἡ πείνα εἶναι κακὸς συντελεστὴς τῆς διατηρήσεως τῆς ἐννόμου τάξεως.

Ἐναντίον τῶν ἀπαισιοδόξων αὐτῶν σκέψεων ἀντεπεξῆλθε μετὰ πολλῆς ὀρμητικότητος μεγαλυτέρα μερὶς ἐπίσης διαπρεπῶν οἰκονομολόγων, ὡς ὁ L. Brentano, ὁ H. Dietzel, ὁ A. Weber, ὁ K. Helfferich καὶ πολιτικῶν ὡς ὁ Fr. Naumann. Οὗτοι, ἐπηρεασμένοι ἐν πολλοῖς καὶ ἀπὸ φιλελευθέρως οἰκονομικὰς δοξασίας, ἐφρόνουν ὅτι ὁ διεθνὴς καταμερισμὸς τῶν ἔργων καὶ ἡ διαφορὰ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐπιβάλλουν τὴν διάκρισιν τῶν χωρῶν εἰς βιομηχανικὰς καὶ γεωργικὰς. Ἐφ' ὅσον ἡ φύσις ἐπιβάλλει τὴν διάκρισιν ταύτην, πρέπει νὰ ἐπιδιώκη μία χώρα μὲ προηγμένον πληθυσμόν, ἀνωτέραν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν μόρφωσιν, ἀφθόρους πρώτας ὕλας καὶ καυσίμους τοιαύτας τὴν πλήρη ἐκβιομηχανίσιν της, ἣτις τῇ προσπορίζει ἄφθονα πλούτη καὶ ἐπιτρέπει ἐξύψωσίν της ἐπὶ ἔτι ὑψηλοτέρου ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ βιομηχανία δύναται νὰ θρέψῃ ἓνα μεγαλύτερον πληθυσμόν, διότι τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν δὲν τὴν περιορίζει ὁ χῶρος· ἀρκεῖ νὰ εὐρίσκη καταναλωτὰς τῶν προϊόντων της. Ἡ βιομηχανία προάγει πνευματικῶς τὴν κοινωνίαν καὶ λόγῳ τῆς φύσεως τῆς βιομηχανικῆς ἐπασχολήσεως, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως μεγάλου πληθυσμοῦ εἰς ὀλίγα κέντρα, τὴν ὁποίαν ὡς γνωστὸν προκαλεῖ. Ἡ βιομηχανία πλουτίζει τέλος ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἓνα λαόν, διότι ἀμείβεται καλύτερον ἀπὸ τὴν γεωργίαν εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγοράς, ἀνταλλάσσουσα τὰ προϊόντα της ἔναντι γεωργικῶν, ἀπαιτούντων πολὺ περισσότερον ἐργάσιμον χρόνον διὰ τὴν παραγωγὴν των. Εἶναι, προσέθετον οἱ τελευταῖοι οὔτοι ἐπιστήμονες, οὕτοπία νὰ φαντάζηται τις ὅτι θὰ στειρεύσουν αἱ πηγαὶ τῆς προμηθείας γεωργικῶν εἰδῶν διὰ τὰς συγχρόνους βιομηχανικὰς χώρας, ὅπως ἀκριβῶς οὐδεὶς κίνδυνος ὑφίσταται νὰ κλείσουν αἱ ἀγοραὶ καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν.

Μέχρι σχεδὸν τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὰ πράγματα ἐδικαίουν μᾶλλον τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἄποψιν. Αἱ χῶραι αἱ ἀφιερωμέναι εἰς τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν ἐπὶ ζημίᾳ τῆς γεωργίας ἔβλεπον διαρκῶς συσσωρευόμενα νέα πλούτη, τὸν πληθυσμὸν τῶν πόλεων τῶν ἀνερχόμενον ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου, τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ὀλίγα μεγάλα κέντρα προκαλοῦσαν ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τέλος τὰ πλεονάζοντα κεφάλαιά των διοχετευόμενα ἀνὰ τὴν οἰκουμένην, διὰ νὰ ἀποφέρουν εἴτα νέα εἰσοδήματα εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καὶ αὐξήσουν ἔτι μᾶλλον τὴν οἰκονομικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῶν χωρῶν τούτων. Τοῦτο παρατηρήθη ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔνθα ἡ ἐκβιομηχανίσις ἔφθασεν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν, ὁμοίως εἰς τὸ Βέλγιον, τὴν Ἑλβετίαν, κατὰ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐν τινι μέτρῳ εἰς τὴν Γαλλίαν. Αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐβάδιζον ἐπίσης προπολεμικῶς μὲ σταθερὰ βήματα τὴν ὁδὸν τῆς ἐκβιομηχανίσεως. Τὰ βιομη-

χανικὰ προϊόντα τῶν χωρῶν τούτων εὗρισκον οὐχὶ δυσχερῶς ἀγορὰς καταναλώσεως εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἀκόμη κεντρικὴν καὶ νότιον Ἀμερικὴν, τὴν Ἰσπανίαν, Πορτογαλίαν, Ρωσσίαν, τὰς βαλκανικὰς χώρας, τέλος τὴν Ἀπὸ Ἀνατολὴν καὶ ἰδίως τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αὐτόθι ἐπωλοῦντο ταῦτα εἰς ἱκανοποιητικὰς τιμὰς, χάρις εἰς τὰς ὁποίας αἱ βιομηχανικαὶ χῶραι ὅχι μόνον ἐπρομηθεύοντο ἔξωθεν τὰ ἀναγκαῖα τρόφιμα καὶ τὰς πρώτας ὕλας, ἀλλὰ καὶ ἔζων πλουσιοπαρόχως, ἡμειβον καλύτερον τοὺς ἐργάτας των, προέβαινον εἰς ἐπέκτασιν τῶν βιομηχανικῶν των ἐγκαταστάσεων καὶ ἔφερον εἰς φῶς παντοειδεῖς ἐπιχειρήσεις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἐπιπροσθέτως τὰ μεγάλα ποσά, τὰ καταβαλλόμενα εἰς τὸ κράτος καὶ τὰς κοινότητας ὑπὸ μορφὴν φόρων, ἐπέτρεπον τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δράσεως τῶν τελευταίων τούτων, τὴν ἐνίσχυσιν τῆς κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀντιλήψεως, τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἰδίως μέσων συγκοινωνίας, τὸν καλλωπισμὸν τῶν πόλεων καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων τῆς χώρας. Βεβαίως ὑπῆρχον μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν καὶ πνευματικὴν πρόοδον καὶ μερικὰ σκιερὰ σημεῖα, ἡ μεγάλη ἀνισότης ἐν τῇ κατανομῇ τοῦ πλούτου, ἡ ἐντεῦθεν ἔντασις τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐδραζομένου καθεστῶτος, τέλος συμπτώματα ἠθικοῦ ἐκφυλισμοῦ. Ἡ καταφανὴς ὅμως αὕξισις τοῦ πλούτου, ἡ θαμβώνουσα τοὺς πάντας, ἔμετρίαζε τὴν σκιερότητα τῶν σημείων τούτων καὶ ἔπνιγε τὴν φωνὴν τῶν ὑπερμάχων τῆς ἐπιβραδύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐκβιομηχανίσεως, ἃν δὲν ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς περιφρόνησιν των καὶ χλεύην.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐξερράγη ὁ παγκόσμιος πόλεμος. Οὗτος δὲν κατέστησε μόνον αἰσθητότερα τινὰ ἐκ τῶν ἀναφερθέντων μειονεκτημάτων τῆς πλήρους ἐκβιομηχανίσεως μιᾶς χώρας ἐπὶ ζημίᾳ τῆς γεωργίας, ἰδίως τὴν δυσχέρειαν τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προμηθειῶν λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Πρὸ παντὸς ἐπετάχυνεν εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ἐκβιομηχάνισιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἕως τότε γεωργικῶν χωρῶν. Ἀληθῶς ἡ ἀνωμαλία τῶν μεταφορικῶν μέσων, ὁ ἀποκλεισμός, ἡ ἐπασχόλησις τῶν παλαιῶν βιομηχανικῶν χωρῶν κυρίως μὲ τὴν παραγωγὴν πολεμικῶν εἰδῶν πρὸς συνέχισιν καὶ καλυτέραν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν συγκέντρωσιν πολλῶν κεφαλαίων εἰς τὰς οὐδετέρας ἀγροτικὰς χώρας, πάντα ταῦτα ἔφερον εἰς φῶς εἰς τὰς ἀγροτικὰς χώρας πλεῖστα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια.

Λήξαντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου δὲν ἦτο δυνατόν ἡ πολεμικὴ αὕτη βιομηχανία τῶν τέως ἀγροτικῶν χωρῶν νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν τύχην της. Τὰ κράτη ταῦτα εἶχον συμφέρον νὰ μὴ ἀφήσουν τὸν νεαρὸν αὐτὸν παραγωγικὸν των κλάδον νὰ ἀποθάνῃ ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν παλαιῶν βιομηχανικῶν χωρῶν. Πρῶτον δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσουν νὰ χαθοῦν τὰ αὐτόθι

τοποθετηθέντα οὐχὶ ἀσήμαντα κεφάλαια. Ἐπειτα ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς σχετικῆς βιομηχανικῆς των αὐταρκειάς, ἥτις, ὥς εἶχεν ἀποδείξει ἡ πείρα τοῦ μεγάλου πολέμου, δὲν ἦτο μικρὸν οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν πλεονέκτημα διὰ μίαν χώραν. Τέλος δὲν ἐλησμόνουν τὴν προπολεμικῶς ἀσκουμένην εἰς βάρος των ἐκμετάλλευσιν ἐκ μέρους τῶν παλαιῶν βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ τὴν ὁποίαν παρουσιάζετο ἤδη καταλληλοτάτη εὐκαιρία ὅπως τερματίσωσι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους κυρίως ὄχι μόνον δὲν ἐγκατελείφθη ἡ ἐκ τοῦ πολέμου προελθοῦσα βιομηχανία τῶν παλαιῶν ἀγροτικῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπεδόθησαν αἱ χώραι αὐταὶ δι' ὧν των τῶν μέσων εἰς τὴν ὁλοκλήρωσίν της. Ὑψηλοὶ προστατευτικοὶ δασμοί, κρατικὴ ἐνίσχυσις τῶν νέων βιομηχανιῶν, βραβεῖα ἐξαγωγῆς, μετὰκλησις ἔξωθεν εἰδικῶν, εὐθηνὴ πίστις καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα μέσα ἐτέθησαν ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ. Αἱ παλαιαὶ γεωργικαὶ χώραι βαίνουν πρὸς τὴν βιομηχανικὴν των αὐτάρκειαν, τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ὡς π.χ. ἡ Ἰταλία, ἡ Σουηδία, ἡ Τσεχοσλοβακία, ἡ Οὐγγαρία κ.τ.λ. ὑπερβάσαι τὸ στάδιον τοῦτο ἀναζητοῦν ἀπὸ ἐτῶν ξένας ἀγορὰς πρὸς διοχέτευσιν τῶν πλεοναζόντων βιομηχανικῶν των προϊόντων. Εἰδικῶς ἡ Ρωσσία, ἀτέρμων προπολεμικὴ ἀγορὰ καταναλώσεως εὐρωπαϊκῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν, ὄχι μόνον ἐχειραφετήθη βιομηχανικῶς, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ λεγομένου πενταετοῦς σχεδίου, νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἓνα ἐπικίνδυνον συναγωνιστὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ τῶν Ἀμερικανῶν. Ὡσαύτως αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι, αἵτινες εὗρισκοντο προπολεμικῶς εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ ἀγροτικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ κράτους, ἐξεβιομηχανίσθησαν πλήρως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, διὰ νὰ γίνουν μεταπολεμικῶς μία τῶν μεγαλυτέρων ἐξαγωγικῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τοῦ κόσμου.

Ἐρωτᾶται ἤδη, τὶ ἔκαμον αἱ παλαιαὶ βιομηχανικαὶ χώραι ἀπέναντι τῆς νέας αὐτῆς μεταπολεμικῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς ἐν τῷ παγκοσμίῳ καταμερισμῷ τῶν παραγωγικῶν ἔργων; Ὁχι μόνον δὲν ἐσκέφθησαν τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ ἔτη νὰ ἀνακρούσουν πρῦμναν ἐν τῇ βιομηχανικῇ των παραγωγῇ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνόμισαν ὅτι εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ἐνισχύσουν ἔτι μᾶλλον τὸν παραγωγικὸν αὐτὸν κλάδον δι' εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς τῶν νέων μηχανικῶν ἐφευρέσεων καὶ τοῦ λεγομένου ὀρθολογιστικοῦ συστήματος ἐργασίας. Οὕτω θὰ ἠλάττωνον τὸ κόστος τῆς βιομηχανικῆς των παραγωγῆς—ἡ νεαρὰ βορειο-αμερικανικὴ βιομηχανία ἐφαίνετο δίδουσα ἐν τούτῳ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἀξιομίμητον παράδειγμα—καὶ θὰ κατώρθωνον εὐχερῶς νὰ ὑπερβοῦν τὰ πανταχοῦ ὑψούμενα τελωνειακὰ τεῖχη. Εἰς τὰς ἐνεργείας των αὐτὰς εἶχον ἐπίκουρον ὄχι μόνον τὴν κεφαλαιοκρατικὴν των ἀνάπτυξιν ἀλλὰ καὶ τὴν πα-

λαιάν των πείραν καὶ μακρὰν βιομηχανικὴν παράδοσιν. Ἄλλως τε καὶ ἂν ἐνεφοροῦντο ἀπὸ τὴν καλὴν διάθεσιν τῆς ἑξασθενίσεως τῆς βιομηχανίας των, τοῦτο δὲν ἦτο καὶ τόσον εὐχερές. Κολοσσιαῖα κεφάλαια τοποθετημένα εἰς τὸν παραγωγικὸν αὐτὸν κλάδον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνουν ἄργα καὶ νὰ ἀφειθοῦν κατόπιν εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὴν καταστροφὴν. Πρὸ παντὸς ἑκατομμύρια βιομηχανεργατῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν σχεδὸν ἀποκεκλεισμένοι αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα, ἔπρεπε νὰ ζήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρρίπτοντο εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγορὰς ὅλον ἐν νέαι μεγάλοι ποσότητες βιομηχανημάτων καὶ ἡμιβιομηχανημάτων, πολὺ ἀνώτεροι κατ' ἀναλογίαν τῶν προπολεμικῶν, μὲ ἀποτέλεσμα κυριολεκτικῶς τὸν ἑξευτελισμὸν τῶν τιμῶν.

Εὐρίσκουσαι αἱ παλαιαὶ βιομηχανικαὶ χῶραι ὥς καὶ αἱ νεώτεροι τοιαῦται, μὲ ἀνδρωθεῖσαν ὁμως ἐν τῷ μεταξὺ ἐξαγωγικὴν βιομηχανίαν, πανταχοῦ κλειστὰς ἢ ἡμικλείστους θύρας, ἤρχισαν μεταξὺ των, ἥδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, ἓνα ὀξύτατον ἀγῶνα διὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ὀλίγων ἐλευθέρων ἀγορῶν καταναλώσεως. Αἱ βιομηχανικαὶ χῶραι αἱ ἐξεληθοῦσαι νικητρίαι ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου δὲν ἐδίστασαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἰσχύν των καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν ὥς ὄπλον οἰκονομικῆς κατισχύσεως. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἡττημέναι, ἐπωφελούμεναι τῆς χρηματικῆς των ἀρρυθμίας, προσέφυγον εἰς ἀθέμιτον συναγωνισμὸν καὶ ἀθρόαν προσφορὰν βιομηχανικῶν εἰδῶν κάτω τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς. Μὲ διάφορα ὅπλα ἐξηκολούθησεν ὁ ἀγὼν οὗτος καὶ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ἀποκλίνων πότε ὑπὲρ τῆς μιάς καὶ πότε ὑπὲρ τῆς ἄλλης βιομηχανικῆς δυνάμεως. Ἡ χώρα, ἡ κατάγουσα πρὸς στιγμὴν τὴν νίκην, ἐβλεπε νὰ αὐξάνῃ κάπως ἢ ἐξαγωγή τῶν βιομηχανικῶν της εἰδῶν, νὰ ἀνοίγουν τὰς πύλας των τὰ κλειστὰ ἐργοστάσια, νὰ ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων της καὶ νὰ ἀνακουφίζεται ὁ δημόσιος προϋπολογισμός. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀπολέσασα τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν μάχην εὐρίσκετο πρὸ διακοπῆς τῆς λειτουργίας πολλῶν ἐργοστασίων της καὶ αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνέργων της. Ὅ,τι λοιπὸν ἐκέρδιζεν ἢ μία εἰς ἐλάττωσιν τῆς ἀνεργίας, τὸ ἔχανεν ἢ ἄλλη, τῆς ὁποίας ἠῦξανε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων. Διὰ νὰ ἀποφύγουν ἐνδεχομένας ταραχὰς αἱ χῶραι μὲ τὴν ἐντεινομένην ἀνεργίαν ἠναγκάζοντο νὰ ἐπιδотоῦν τοὺς ἀνέργους, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς χρησιμοποιήσουν εἰς τὴν κατασκευὴν οὐχὶ ἀπαραιτήτων ἄλλως τε δημοσίων ἔργων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν καταρράκωσιν τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Τοῦτο παρατηροῦμεν ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Μ. Βρετανίαν, διότι αἱ Ἑν. Πολιτεῖαι ἐστεροῦντο καὶ στεροῦνται εἰσέτι πλήρους συστήματος ἐπιδότησεως τῶν ἀνέργων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔρχεται ἄρωγος ἢ δημοσία φιλανθρωπία ἰδίως διὰ συσσιτίων.

Ἡ ἀπὸ τοῦ τέρατος τοῦ μεγάλου πολέμου ἔκρουθμος αὕτη κατάστασις, ἃς οὐ παρουσίασε κατὰ τὴν περίοδον 1925-1929 ποιάν τινα ὕφεσιν, δημιουργήσασαν πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπατηλὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ μεταπολεμικὴ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις ἦτο μία τῶν συνήθων παροδικῶν κρίσεων καὶ ὅτι ἡ ἐκ τοῦ πολέμου ἐκκαθάρισις εἶχε πλέον συντελεσθῇ, ἡ ἔκρουθμος, λέγομεν, αὕτη κατάστασις προσέλαβε κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν ἐκτάκτως ζοφεράν ὄψιν. Ἡ νέα αὕτη ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ἤρχισε τὸ 1929 ἀπὸ τὰς Ἡν. Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, διὰ τὴν διοχετευθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπιδεινώσῃ τὴν θέσιν τῆς Αὐστρίας κατ' ἀρχὰς καὶ τῆς Γερμανίας βραδύτερον. Ἡπειλήθη τότε οἰκονομικὴ κατάρρευσις τῆς Γερμανίας, ἥτις ὅμως ἀπεφεύχθη κατόπιν ἐγκαίρου συνδρομῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, τῶν ὁποίων ἄλλως θὰ διεκυβεύοντο ζωτικὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Ἐκ παραλλήλου εἶχον ἀρχίσει νὰ τρίζουν καὶ τὰ οἰκονομικὰ θεμέλια τῆς γηραιᾶς Ἀλβιόνος, τὰ ὅποια ἀπὸ μακροῦ ὑπέσκαπτεν ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπιδότησεως ἑκατομμυρίων ἀνέργων. Ἦρκεσεν εἰς μίαν κρίσιμον στιγμὴν νὰ ἀποσύρουν ἡ Γαλλία καὶ ἄλλαι τινες χώραι ἐξ Ἀγγλίας τὰς πιστώσεις των, διὰ τὴν κλονίσουν τὴν πίστιν τῆς τελευταίας ταύτης χώρας καὶ νὰ ἀναγκάσουν τὴν κυβέρνησιν της νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν. Συνεπεία τούτου ἡ στεγλὴν ὑπέστη ῥαγδαίαν ὑποτίμησιν, μὲ ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς συναλλασσομένας μὲ τὴν ἀγγλικὴν ἀγοράν.

Πῶς ἐμφανίζεται ἡ οἰκονομικὴ κρίσις τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ της μορφῇ; Πρῶτον βλέπομεν τὴν ἀπώθησιν τῶν βιομηχανικῶν των προϊόντων ἀπὸ τὰς ξένας ἀγορὰς ἐξακολουθοῦσαν ἐντονωτάτην καὶ προκαλοῦσαν αὐτόθι ῥαγδαίαν πτώσιν τῶν τιμῶν καὶ τῶν βιομηχανικῶν κινητῶν ἀξιῶν ὥς καὶ διακοπὴν τῆς λειτουργίας μεγάλου ἀριθμοῦ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων. Αἱ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις καταρρέουσιν παρὰσύρουν εἰς τὴν καταστροφὴν μεγάλους ἐμπορικὸς οἴκους καὶ τραπεζάς. Ἡ πτώσις τῶν πρώτων τραπεζικῶν ἰδρυμάτων κλονίζει τὴν πίστιν καὶ προκαλεῖ ἀνάληψιν τῶν καταθέσεων ἀπὸ τὰς λοιπὰς τραπεζάς, αἱ ὅποιοι, ἐφ' ὅσον δὲν συμπαρασύρονται, ἀναγκάζονται νὰ περιορίσουν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς πιστώσεις πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτείνει τὴν κρίσιν τῶν παραγωγικῶν τούτων κλάδων. Ὁ κλονισμὸς τῆς διεθνοῦς ἐμπιστοσύνης προκαλεῖ ἄνισον κατανομήν τοῦ χρυσοῦ καλύμματος τῶν τραπεζογραμματίων μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ κλονίζει—ὅπου συντρέχει καὶ ἀνισοσκέλεια τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων—τὰ νομισματικὰ συστήματά των. Λόγω τῆς μειώσεως τῶν ἐσόδων καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐξόδων ἀναγκάζονται οἱ περισσότεροι δημόσιοι προϋπολογισμοὶ νὰ κλείουν μὲ ἐλλείμματα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον σημαντικά. Τέλος ἡ κυριώτερα ἐκδήλωσις τῆς κρίσεως, ἡ ἀνεργία, ἀνέρχεται εἰς

δυσθεώρητα ὕψη. Κατὰ τὰς τελευταίας στατιστικὰς πληροφορίας τοῦ διεθνοῦς γραφείου ἐργασίας, ὀφειλομένας εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἀσφαλιστικούς κατὰ τῆς ἀνεργίας ὀργανισμοὺς καὶ τὰ γραφεῖα ἐξευρέσεως ἐργασίας, ἡ ἀνεργία ηὔξησεν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1931 ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔτος 1930 κατὰ 24^ο%, ἐν Βελγίῳ 98^ο%, ἐν Δανίᾳ 49^ο%, ἐν Ἀγγλίᾳ 9^ο%, ἐν Ὀλλανδία 34^ο%, ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ 58^ο% καὶ ἐν Γαλλίᾳ 523^ο%. Κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1932 ἡ Γερμανία εἶχε 6.041.371 ἐν συνόλῳ ἀνέργους, ἡ Αὐστρία 336.222, ἡ Ἀγγλία καὶ βόρειος Ἰρλανδία 2.854.790, τὸ Βέλγιον 228.286, ἡ Ὀλλανδία 157.933, ἡ Τσεχοσλοβακία 146.325, ἡ Ἰταλία 1.015.270, ἡ Γαλλία 278.683, ἡ Δανία 105.852 καὶ αἱ ἄλλαι χῶραι μικρότερον ἀριθμόν. Τέλος κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς ἐργατικῆς συνομοσπονδίας τῶν Ἑν. Πολιτειῶν ὑπερέβαινεν αὐτόθι κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων τὰ 8 ἑκατομμύρια. Ἐν συνόλῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τοῦ κόσμου κυμαίνεται μεταξὺ 20—22 ἑκ. ἀτόμων.

Ἡ οἰκτρὰ αὐτὴ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν ἦτο ἐπόμενον νὰ ἔξη ἰσχυρότατον ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῶν μὴ τελείως ἐκβιομηχανισμένων, τῶν ὁποίων ἡ ἐξαγωγή ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ γεωργικὰ προϊόντα. Ὁ πᾶσιχων βιομηχανικὸς κόσμος δὲν δύναται νὰ ἀπορροφήσῃ τὸ πλεόνασμα τῆς παραγωγῆς τῶν γεωργικῶν χωρῶν εἰς τρόφιμα καὶ πρώτας ὕλας, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ πλεόνασμα τοῦτο δὲν ἔμεινε στάσιμον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλλ' ἀντιθέτως ηὔξησε κατ' ἀντίστροφον ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἀπορροφητικὴν ἱκανότητα τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν. Τὴν αὔξησιν ταύτην τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τὴν παρατηροῦμεν ἰδίως εἰς τὰ σιτηρά, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ εὐνοϊκῶν καιρικῶν συνθηκῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ ἐπεκτάσεως τῆς μηχανικῆς καλλιεργείας εἰς τὰς ὑπερωκεανείους χώρας. Ἐννοεῖται, ἡ δυσχέρεια τῆς διαθέσεως καὶ τῶν γεωργικῶν εἰδῶν μὲ ἱκανοποιητικὰς τιμὰς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἐν μέρει συνεπείᾳ τῆς μικρᾶς ἀπορροφητικῆς ἱκανότητος τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν, ἐν μέρει κατόπιν τῆς παρατηρηθείσης τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπερπαραγωγῆς, πιέζει μεγάλως τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν τῶν μὴ εἰσέτι ἐκβιομηχανισθεισῶν χωρῶν καὶ καθιστᾷ ταύτας ὀλιγώτερον ἱκανὰς πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς αὐτὰς ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων. Οὕτω εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς ἐπιτάσεως ἐντεῦθεν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως.

Ἐκ τῶν λεχθέντων λοιπὸν συνάγεται ὅτι ἡ σημερινὴ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις δέον νὰ ἀποδοθῇ πρὸ παντὸς εἰς τὴν συνεπείᾳ τοῦ μεγάλου πολέμου σημαντικωτάτην ἀλλοίωσιν ἐν τῷ διεθνεῖ καταμερισμῷ τῶν παραγωγικῶν ἔργων καὶ δὴ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμι-

κὴν ἐκβιομηχάνισιν τῶν γεωργικῶν χωρῶν καὶ ἀδυναμίαν ἐντεῦθεν τῶν παλαιῶν βιομηχανικῶν χωρῶν ὅπως τοποθετήσουν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τὰ προϊόντα των. Τοῦτο ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς τὴν βασικὴν αἰτίαν τῆς συγχρόνου παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, θὰ ἴδωμεν δὲ τίνα σημασίαν ἔχει ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν μέσων τῆς θεραπείας.

Βεβαίως τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν, ὅχι ὅμως καὶ τὴν μόνην αἰτίαν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Ταύτην συντρέχουν καὶ ἄλλαι, οἱ ὁποῖαι εἴτε εἶναι ἀνεξάρτητοι τῆς βασικῆς ταύτης αἰτίας ἢ συνηθέστερον ἀπότοκοι αὐτῆς. Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει κυρίως τὸ μεταπολεμικὸν πλέγμα τῶν διακρατικῶν πολεμικῶν χρεῶν καὶ πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν λοιπὴν μεταπολεμικὴν καταχρέωσιν ἐνίων χωρῶν λόγῳ τῆς ἐπιπολαίας δανειακῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν. Δὲν πρόκειται νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένον τὸ τὸ 1930 ἐκδοθὲν ἔργον ἡμῶν «ἡ εἰσροὴ ξένων κεφαλαίων καὶ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ πολιτικαὶ τῆς συνέπειαι». Ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ λόγῳ τῆς καταχρεώσεως ταύτης ὁ πλοῦτος καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ του ὁ χρυσὸς συγκεντροῦνται εἰς ὠρισμένας πιστωτρίας χώρας, ἐκρέοντες ἀπὸ τὰς ὀφειλέτιδας τοιαύτας, καθ' ὑπέρβασιν μάλιστα τῆς οἰκονομικῆς των ἀντοχῆς. Ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη μεταφορὰ τοῦ πλούτου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον δὲν ἔχει μόνον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξασθένισιν τῶν ἤδη ἐξ ἄλλων λόγων λίαν ἐξησθενημένων ὀφειλετῶν χωρῶν. Ἀσκεῖ αὕτη δυσμενεστάτην ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων τῶν τελευταίων τούτων καὶ θέτει ἐν κινδύνῳ τὰς συναλλαγματικὰς των σχέσεις καὶ τὰ νομισματικὰ των συστήματα. Πλὴν τούτου πιέζει ἡ καταχρέωσις αὕτη ἔτι μᾶλλον τὰς τιμὰς τῶν πραγμάτων. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ χρυσοῦ εἰς ὀλίγας χώρας καὶ ἡ ἀπογύμνωσις τῶν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ στηριζομένων χρηματικῶν συστημάτων τῶν ἄλλων χωρῶν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ των καλύμματος ἀναγκάζουν τὰς ἐκδοτικὰς των τραπεῖζας εἰς περιορισμὸν τῆς πιστωτικῆς των κυκλοφορίας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνεπαρκοῦς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κυκλοφορίας χρήματος καὶ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν. Πλὴν τούτου μὴ δυνάμεναι αἱ ὀφειλέτιδες ἡμεῖς νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς πιστωτάς των μόνον διὰ χρυσοῦ, ζητοῦν νὰ κάμουν τοῦτο διὰ φυσιολογικότερου τρόπου, τῆς προσφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων των, ἢ μὴ εὐμενῆς ὅμως ἀποδοχῇ τῶν ὁποίων τὰς ἀναγκάζει νὰ τὰ ῥίπτουν εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγορὰς ἀντὶ οἰασδὴποτε τιμῆς.

Εἰς τὸν ἴδιον κύκλον αἰτιῶν τῆς συγχρόνου παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως ἀνήκει καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη ἔντασις τῆς γεωρ-

γικῆς παραγωγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἀμέτοχος ἢ ἐκ τῆς πολεμικῆς περιόδου κεκτημένη ταχύτης. Τὴν ἔντασιν ταύτην δὲν τὴν παρατηροῦμεν μόνον εἰς τὰς παλαιὰς βιομηχανικὰς περιοχάς, ἐν πολλοῖς ὡς συνέπειαν τῆς βιομηχανικῆς κρίσεως, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὰς ὑπερωκεανείους χώρας — Ἀμερικὴν, Αὐστραλίαν — ἔνθα ἡ αὔξησις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἔφθασε τὰ 20 % — 30 %. Τὴν ἔντασιν ταύτην, ὡς εἴπομεν, ὑπέθαλψαν αὐτόθι αἱ διαθέσιμοι μεγάλοι καὶ εὐφοροὶ ἐκτάσεις, ὡς καὶ ἡ εὐρυτάτη ἐφαρμογὴ μηχανικῶν μέσων καλλιιεργείας τῆς γῆς.

Εἰς τὰς αἰτίας τῆς κρίσεως, τὰς ἀποτόκους τῆς ῥηθείσης πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς ἐκβιομηχανίσεως τῶν γεωργικῶν χωρῶν ἢ καὶ συγγενεῖς πρὸς ταύτην, ἀνήκει πρῶτον ἡ ἐξάπλωσις τοῦ λεγομένου ὀρθολογιστικοῦ συστήματος παραγωγικῆς ἐργασίας (*rationalisation*), τοῦ ἐξοικονομοῦντος μὲν ἀλλὰ καὶ ἐκτοπίζοντος διαρκῶς ἀνθρωπίνην ἐργασίαν καὶ αὐξάνοντος τὴν ἀνεργίαν. Ὡσαύτως θὰ ἔπρεπε νὰ μνημονευθοῦν ἔνταῦθα τὰ περιοριστικὰ κρατικὰ μέτρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ δὴ τῆς εἰσαγωγῆς, τὰ φθάνοντα ἐνίοτε μέχρι λεπτομεροῦς διακανονισμοῦ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἐπιβολῆς συστήματος συμψηφισμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν δοσοληψιῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους. Τοιαῦτα μέτρα δὲν εἶναι πλέον ἄγνωστα οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν παλαιὰν κοιτίδα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, τὴν Μ. Βρετανίαν, μετὰ τὴν πρόσφατον μεταστροφὴν τῆς ἐμπορικῆς τῆς πολιτικῆς. Συνήθως ἀναφέρονται καὶ ἄλλα αἷτια τῆς κρίσεως, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἅτινα ὅμως εἶναι μᾶλλον ἐκδηλώσεις ἢ αἰτία τῆς. Τοιαῦτα εἶναι ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς διεθνεῖς οἰκονομικὰς σχέσεις, ἡ περιορίζουσα τὰς πιστώσεις καὶ φυγαδεύουσα τὰ κεφάλαια.

Ταῦτα θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰ αἷτια τῆς συγχρόνου παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων καθορᾷ τις, πόσον εἶχον δίκαιον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔκρουον τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, συνιστῶντες εἰς τὰς βιομηχανικὰς χώρας τῆς ἐποχῆς τὴν ἐξασθένισιν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τὴν παράλληλον ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας. Ἄν τὸ κήρυγμα ἐκεῖνο τῆς σχετικῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς εἰσηκούετο τότε, ναὶ μὲν δὲν θὰ ἠῤῥξανεν ἐν τῷ μεταξὺ τόσον ῥαγδαίως ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἴσως θὰ ἐπεβραδύνετο καὶ ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου των, δὲν θὰ εὐρίσκοντο ὅμως αὐταὶ σήμερον εἰς τὴν δεινὴν θέσιν νὰ βλέπουν τὸν πλεονάζοντα πληθυσμὸν των ἀνεργοῦντα καὶ συντηρούμενον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων, τὰ δὲ θεμέλια τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας σειόμενα.

**β'.—Ἡ ἐπιρροή τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως
ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.**

Ὡς εἴπομεν, ἡ Ἑλλάς, ὡς μέλος τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, ἦτο φυσικὸν νὰ δεχθῇ ὁμοῦ μὲ τὰ ἄλλα γεωργικὰ κράτη τὸν ἀντίκτυπον τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Πρῶτον λόγῳ τῆς κρίσεως τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν ἡλαττώθη ἐκεῖ ἡ καταναλωτικὴ δύναμις τοῦ κοινοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τῆς διαθέσεως τῶν ἐξαγωγικῶν μας προϊόντων (καπνοῦ, σταφίδος, οἴνων, ἐλαίων κ.τ.λ.) καὶ μείωσιν τῆς τιμῆς τῶν ἐξαγομένων τοιούτων. Μόνον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1930 καὶ 1931 ἡλαττώθη ἡ ἐλληνικὴ ἐξαγωγή, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐτησίαν ἔκθεσιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ 766.200 τόννους εἰς 588.700 τόννους καὶ κατ' ἀξίαν ἀπὸ 5.985.7 ἐκ. δρ. εἰς 4.202.5 ἐκ. δρ. ἦτοι κατὰ ποσότητα μὲν κατὰ 23.2%, κατ' ἀξίαν δὲ κατὰ 29.8%. Εἰδικῶς προκειμένου περὶ τοῦ καπνοῦ ἡ ἐξαγωγή ὑπελείφθη κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ποσοτικῶς κατὰ 6.155 τόννους (12.5%), κατ' ἀξίαν ὅμως κατὰ 1.135.9 ἐκ. δρ. (33.5%). Ἐν ᾧ κατὰ τὰ ἔτη 1926-1930 ἡ κατὰ μέσον ὄρον ἐτησίᾳ ἐξαγωγή καπνοῦ εἰσέφερεν εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν μας 9 ἐκ. λιρῶν, ἡ ἀξία τοῦ ἐξαχθέντος τὸ 1931 καπνοῦ δὲν ὑπερέβη τὰς 4.800.000 χρυσᾶς λίρας. Κατόπιν τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγικῶν μας προϊόντων οἱ παραγωγοὶ δὲν ἱκανοποιοῦνται πλέον μὲ τὰς τιμὰς, εἰς ἃς ἀναγκάζονται νὰ πωλοῦν τὰ προϊόντα των, οἱ ἔμποροι ἐξαγωγῆς βαρύνονται ἐπίσης λόγῳ τῆς μειώσεως τῆς ἐξαγωγῆς μὲ ἀζήτητα ἀποθέματα καὶ μὲ τὴν πληρωμὴν ὑψηλῶν τόκων εἰς τὰς τραπεζάς, οἱ ἐργάται τέλος, οἱ ἀσχολούμενοι κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐξαγομένων προϊόντων μας (ἰδίως καπνοῦ), δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν. Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι μετὰ τῶν παραγωγῶν, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἐργατῶν καχεκτοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ τάξεις τῆς κοινωνίας μας. Πόλεις τέως ἀνθηραὶ, ὡς ἡ Καβάλλα καὶ ἡ Ξάνθη, εἶναι σήμερον λόγῳ τῆς κρίσεως τοῦ καπνοῦ βυθισμένοι εἰς τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα.

Ἄλλ' ὁ ἀντίκτυπος εἰς τὴν κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν μείωσιν τῆς ποσότητος καὶ ἀξίας τῶν ἐξαγομένων εἰδῶν. Ἡ ναυτιλία μας, ἡ προσφέρουσα τὰς ὑπηρεσίας της εἰς τὰς διεθνεῖς μεταφορὰς ἐμπορευμάτων, δὲν ἀποκομίζει πλέον κατόπιν τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἀξιόλογα κέρδη. Μέγα μέρος τῶν φορτηγῶν μας πλοίων ἀργεῖ, τὰ δὲ κινούμενα μόλις ὑπερβαίνουν τὰ ἔξοδά των μετὰ τὴν τρομακτικὴν πτώσιν τῶν ναύλων. Συνεπεία τῆς κρίσε-

ως ἡλαττώθη ἐπίσης ἡ κίνησις τῶν περιηγητῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ ζημίᾳ τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας. Ὡσαύτως αἱ δυσμενεῖς οἰκονομικαὶ συνθῆκαι τῶν Ἑν. Πολιτειῶν ἐμείωσαν τὰ ὀφέλη τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας μας ἐκ μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων, τὰ ὅποια πάντοτε κατεῖχον τόσον σημαίνουσιν θέσιν εἰς τὸ ἐνεργητικὸν σκέλος τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἑξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων τῆς χώρας. Ἦδη τὸ 1930 ἀνῆρχετο τὸ ποσὸν τῶν μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς 40.666.472 δολλάρια· τὸ ποσὸν τοῦτο ἡλαττώθη κατὰ τὸ 1931 εἰς 32.387.621 δολλάρια, ἐξ ὧν δυσαναλόγως μικρὸν μέρος εἰσέρρευσεν ἀπὸ τοῦ 7βρίου μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος ἔτους. Τέλος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνῃ ἀμνημόνευτον καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ξένα κεφάλαια, τὰ ὅποια μέχρις ἐσχάτων ἀθρόως εἰσέρρεον εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς μακροχρόνιον τοποθέτησιν, ἔπαυσαν ἀπὸ τινος χρόνου εἰσερχόμενα καὶ ἐκ τοπικῶν αἰτίων—περὶ τούτων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω—ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐντάσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Οὕτω, ἀνεξαρτήτως ἄλλων δυσμενῶν συνεπειῶν, εὕρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διακόψωμεν ἢ νὰ ἐπιβραδύνωμεν τὰ ἐκτελούμενα μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα, μὲ ἀπώτερον ἀποτέλεσμα τὴν ἐπίτασιν τῆς μαστιζούσης τὸν τόπον μας ἀνεργίας. Θὰ ἠδύνατό τις ἴσως νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὴν πίεσιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἐπὶ τῶν τιμῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῶν διεθνῶν τιμῶν, ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἐντοπίων παραγωγῶν. Τοῦτο ὅμως ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν κατανομήν τοῦ λαϊκοῦ μας εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν τάξεων καὶ τῶν ἀτόμων, μὴ συνεπαγόμενον γενικωτέραν ζημίαν τοῦ τόπου μας ἐπ' ὠφελείᾳ ξένων κοινωνικῶν οἰκονομιῶν. Συναφῶς θὰ ἔπρεπε νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τὸ κέρδος τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς εὐθηνοτάτας τιμὰς, λόγῳ τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, τῶν προϊόντων κατὰ τὰς περιστάσεις δὲ καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ἀλλοδαπῆς, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Οὕτω, ἐν ᾧ κατὰ τὰ ἐτῆ 1930 καὶ 1931 ἡ ποσότης τῶν εἰσαχθέντων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐμπορευμάτων ὑπῆρξε σχεδὸν ἡ αὐτή, ἡ ἀξία τῆς εἰσαγωγῆς ἀνῆρχετο τὸ μὲν 1930 εἰς 10.525.3 ἐκ. δραχμῶν, τὸ δὲ 1931 εἰς 8.825.6 ἐκ. δραχμῶν. Ἡ διαφορὰ συνιστᾷ προφανῶς ἓν κέρδος τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας, ὀφειλόμενον εἰς τὴν πτώσιν τοῦ διεθνοῦς ἐπιπέδου τῶν τιμῶν.

Κατὰ τὰ λεχθέντα λοιπὸν ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις ὑπέχει ἓν μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν σημερινὴν ἔκρουθμον οἰκονομικὴν μας κατάστασιν. Δὲν προεκάλεσεν αὕτη μόνον τὴν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἀγγλικῆς λίρας κατὰ 7βριον τοῦ 1931 καχεξίαν τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας, ἀλλὰ συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν μετὰ τὴν πτώσιν

τῆς λίρας ἔντασιν τῆς συναλλαγματικῆς, νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς μας κρίσεως. Ἡ μετριοπάτη προσφορὰ ξένου συναλλάγματος κατόπιν τῆς μειώσεως τῆς ἐξαγωγῆς μας κατὰ ποσὸν καὶ ἀξίαν, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν στέρειυσιν τῶν ἄλλων πηγῶν εἰσροῆς τοιούτου, ἰδίως τῆς τῶν ἐξωτερικῶν δανείων, ἐπέφερον μίαν μεγάλην ἀνισοσκελίαν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων καὶ προελείανον τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἄρσιν τῆς χρυσῆς χρηματικῆς βάσεως. Ἀφ' ἑτέρου τὰ ἀπότομα μέτρα περιορισμοῦ τῆς εἰσαγωγῆς πρὸς ἐξασθένισιν τῆς ῥηθείσης ἀνισοσκελείας ἐπέτεινον τὴν λόγῳ τῆς κρίσεως μείωσιν τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ ἔφερον τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ δημοσίου εἰς τὴν ἐπικίνδυνον θέσιν νὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ ἢ ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους τὰ 40% τῶν ἐσόδων, θέσιν καθιστῶσαν ἐπιτακτικὴν ὄχι μόνον διὰ συναλλαγματικούς ἀλλὰ καὶ διὰ καθαρῶς δημοσιονομικοὺς λόγους τὴν μερικὴν τοῦλάχιστον κρατικὴν πτώχευσιν.

Β'.—ΤΟΠΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ.

Ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομικῶν αἰτίων ὑπάρχουν καὶ αἷτια τοπικοῦ χαρακτῆρος, τὰ ὅποια συνέβαλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν μας κρίσιν καὶ τὰ ὅποια, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς τελευταίας νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς μας ἐξαρθρώσεως, εἶναι καὶ τὰ σπουδαιότερα. Ταῦτα, ὡς εἴπομεν, θὰ ἡδύναντο νὰ διακριθοῦν εἰς δύο κατηγορίας, τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀνεξάρτητα τῆς θελήσεως τῶν κυβερνώντων καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους μας.

α'.—Αἷτια ἀνεξάρτητα τῆς θελήσεως τῶν κυβερνώντων.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκει πρωτίστως ἡ κακὴ συγκομιδὴ τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὀφειλομένη εἰς δυσμενεῖς καιρικὰς συνθήκας ὡς καὶ εἰς τὰς πλημμύρας τῶν μακεδονικῶν καὶ θεσσαλικῶν ποταμῶν λόγῳ τῆς μὴ περατώσεως ἢ μὴ ἐκτελέσεως τῶν ἀναγκαίων τεχνικῶν ἔργων. Ἡ κακὴ συγκομιδὴ ἰδίᾳ τῶν σιτηρῶν προὔκάλεσε μείωσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπέτεινε τὴν ἐξ ἄλλων λόγων ὑφισταμένην δυσπραγίαν τοῦ ἀγροτικοῦ μας πληθυσμοῦ. Πλὴν τούτου προήγαγε τὴν ἀνισοσκελίαν τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων τῆς χώρας λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκροῆς συναλλάγματος πρὸς προμήθειαν ἀναγκαιοτάτων γεωργικῶν εἰδῶν.

Ἐνταῦθα θὰ ἡδυνάμεθα ἴσως νὰ κατατάξωμεν τὸν κατόπιν τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ εἰσροῆς τῶν προσφύγων ὑπερπληθυσμὸν τῆς χώρας καὶ δὴ τὴν ἄνισον κατανομήν τῶν ἀτόμων μεταξὺ τῶν παραγωγικῶν τάξεων

καὶ τὴν ὑπερτροφικὴν ἀνάπτυξιν ὠρισμένων ἐπαγγελμάτων, καταστάντων παρασιτικῶν. Τὴν ἀνισον ταύτην κατανομὴν θὰ ἡδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ ἐν τινι μέτρῳ καὶ πρὸ τῆς εἰσροῆς τῶν προσφύγων, ὀφειλομένην εἰς τὴν μικρὰν συμπάθειαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν προτίμησίν των πρὸς τὸ ἔργον τοῦ μεταπράτου. Ἡ ἀνισότης ὅμως αὕτη ἐνετάθη εἰς ἐπικίνδυνον βαθμὸν μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ὅτε τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τῶν προσφυγόντων ἐνταῦθα ὁμογενῶν ἐτράπησαν πρὸς τὰ διάφορα ἀστικὰ ἐπαγγέλματα (ἐμπόρου, μικροεπαγγελματίου κ.τ.λ.), τὰ ὅποια ἤσκουν καὶ εἰς τὰς παλαιάς των πατρίδας. Ἐννοεῖται, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐργασία τῶν ἀτόμων αὐτῶν ἔπαυσε νὰ εἶναι παραγωγικὴ, ἡ δὲ μὴ παραγωγικὴ ἐπασχόλησις ἑκατοντάδων χιλιάδων προσώπων παρακωλύει τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας.

β'.—Αἷτια ἀναγόμενα εἰς τὴν οἰκονομικὴν τοῦ κράτους πολιτικὴν.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῶν τοπικῶν αἰτίων, εἰς τὰ ὅποια πρέπει κατὰ μέγα μέρος νὰ ἀποδοθῇ ἡ σύγχρονος συναλλαγματικὴ, νομισματικὴ καὶ δημοσιονομικὴ κρίσις τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας. Βεβαίως ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῆς τελευταίας δεκαετίας δὲν ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν εἰς ὅλας τῆς τὰς ἐκδηλώσεις ἐπίμεμπτος. Ἐχει μάλιστα νὰ παρουσιάσῃ καὶ πολλὰ φωτεινὰ σημεῖα, ἰδίως τὸ κρατικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας τόσον διὰ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀγροτῶν προσφύγων καὶ γηγενῶν ἀκτημόνων, ὅσον καὶ διὰ τῶν λοιπῶν μέτρων βελτιώσεως τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, τῶν ληφθέντων κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν. Δυστυχῶς ὅμως ἐγγὺς τῶν φωτεινῶν αὐτῶν σημείων ὑπάρχουν καὶ ὅχι ὀλίγα σκιερὰ τοιαῦτα. Τέσσαρα τινὰ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐκ τούτων ἐνταῦθα: ἡ δανειακὴ πολιτικὴ τῆς τελευταίας δεκαετίας, ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν χρηματικὴν μας σταθεροποίησιν, ἡ γενικωτέρα δημοσιονομικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ κατὰ τὸ τελευταῖον ὀκτάμηνον ἀκολουθηθεῖσα οἰκονομικὴ πολιτικὴ.

1.—Δανειακὴ πολιτικὴ.

Τὸ πρῶτιστον ἐκ τῶν σκιερῶν αὐτῶν σημείων εἶναι ἡ κακὴ δανειακὴ πολιτικὴ, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Λησμονήσαντες τὰ παιθήματα τοῦ παρελθόντος, τὰς ἐπανειλημμένας κρατικὰς πτωχεύσεις καὶ τὰς οἰκονομικὰς, πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς ζημίας τὰς ὁποίας τότε

ὑπέστημεν, ἐπανελάβομεν τὰ σφάλματα τῶν ἐτῶν 1880-1893, τῶν ὁποίων εἶναι, θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ εἶναι εἰς ὅλους γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα. Εἰς ὁκταετὲς μόλις χρονικὸν διάστημα ἐδανείσθημεν ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ὑπὸ ὄρους δυσμενεστάτους πολὺ πλεόν τοῦ δισεκατομμυρίου φράγκων χρυσῶν μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν δημοσίων δανείων. Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν καὶ περὶ τὰ 125 ἑκ. φρ. χρ. ἐκπροσωποῦντα δάνεια τῆς ἀλλοδαπῆς κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα πρὸς ἡμεδαπὰ νομικὰ πρόσωπα δημοσίου ἢ ιδιωτικοῦ δικαίου, ἐκτός, ἐννοεῖται, τῶν ἀλλοδαπῶν κεφαλαίων τῶν τοποθετηθέντων παρ' ἡμῖν εἰς προνομιούχους ἢ μὴ ἐπιχειρήσεις. Ἐπιπροσθέτως ἠκολουθήσαμεν μίαν οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπίμεμπτον ἐσωτερικὴν δανειακὴν πολιτικὴν, διασκορπίζοντες ἐκάστοτε νέον ὄγκον ὁμολογιῶν (ἐκτὸς τῶν δύο εἰς χρυσὸν ἐσωτερικῶν δανείων τοῦ 1925 καὶ 1927, δάνειον ἐλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως τοῦ 1923, ἀναγκαστικὸν δάνειον τοῦ 1926, δάνειον ἐκ τῆς μετατροπῆς τῶν γραμματίων ἐθνικῆς ἀμύνης τοῦ 1926, δάνειον πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἐξ ἀνταλλαγῆς προσφύγων τοῦ 1927, δάνειον πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τοῦ 1927, δάνειον τῶν πολεμοπαθῶν τοῦ 1929 κ.τ.λ.) με ὑψηλότατον τόκον, ἐπιδρῶντα δυσμενέστατα ἐπὶ τοῦ συμβατικοῦ τόκου τῆς χώρας, μὲ ἀνεπαρκῆ ἀντικρύσματα καὶ δι' ὀνομαστικὸν κεφάλαιον ἱκανῶν δισεκατομμυρίων δραχμῶν. Ἀλλ' ἀντὶ ἄλλων κρίσεων ἐπὶ τῆς δανειακῆς μας πολιτικῆς, ἐκφερομένων εὐχερῶς ἐκ τῶν ὑστέρων, θὰ προετιμῶμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐγράφομεν πρὸ διετίας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἡμῶν ἐργασίαν, τὴν ἀφιερωμένην εἰς τὴν εἰσροὴν ξένων κεφαλαίων καὶ εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς τῆς συνεπειάς. Τὰ κατωτέρω ἐξηγέχθησαν ἐν τούτοις τότε ἐν μέσῳ ἐξαιρετικῆς κυβερνητικῆς αἰσιοδοξίας, τῆς ὁποίας δὲν ὑπελείπετο καθόλου ἢ αἰσιοδοξία τῆς τότε διοικήσεως τοῦ ἐκδοτικοῦ τραπεζικοῦ μας ἰδρύματος.

«Κατ' ἀρχὴν ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν, ἐλέγομεν τότε (σελ. 266 ἐπ.), ὅτι οὐδαμῶς μᾶς ἐνθουσιάζει ἡ τακτικὴ τῆς εἰς βραχύτατον χρονικὸν διάστημα εἰσροῆς εἰς τὴν χώραν μας τόσοσιν κολοσσιαίας ποσότητος ξένων κεφαλαίων. Ἄν ἐπρόκειτο περὶ χώρας εὐρισκομένης ἐν ἐξαιρετικῶ οἰκονομικῶ ὁρρασμῶ δὲν θὰ εἴχομεν δισταγμούς, διότι ἡ ταχυτάτη αὔξησις τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ εἰσοδήματος τῆς ὀφειλέτιδος χώρας θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὴν νὰ ἀνταποκριθῇ εὐχερῶς πρὸς τὰς ἠῤῥξημένας ἀπέναντι τῶν ἀλλοδαπῶν πιστωτῶν ὑποχρεώσεις τῆς. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν εὐτυχῶν αὐτῶν χωρῶν τῶν ἀνεκμεταλλεύτων θησαυρῶν καὶ τῶν ἀπεριορίστων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων.... Ἀνάλογος πρὸς τὴν δυνατὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς χώρας μας θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εἶναι καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ξένων κεφαλαίων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν παραγωγικῶν μας δυνάμεων.

Ἄλλως ἀναγκάζομεθα νὰ τρέξωμεν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἐπιτρέπει ἡ ἀντοχή μας, μὲ ὅλους τοὺς ἐντεῦθεν κινδύνους. Ἡ αἰσιοδοξία διὰ τὸ οἰκονομικὸν μέλλον ἐνὸς τόπου εἶναι ὁμολογουμένως προτέρημα τόσον διὰ τοὺς κυβερνῶντας, ὅσον καὶ διὰ τοὺς κυβερνωμένους. Ἐφ' ὅσον ὁμως αὕτη ὑπερβαίνει ὠρισμένα ὅρια καὶ κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῆς πραγματικότητος, καταντᾷ μειονέκτημα καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνον μειονέκτημα.

Καίτοι εἴμεθα κατ' ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς βαθμιαίας εἰσόδου τῶν ξένων κεφαλαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅποτε καὶ μόνον θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ φυσιολογικὴ των ἀπορρόφησης ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν, ἐν τούτοις θὰ ἡδυνάμεθα νὰ παρίδωμεν τὰ μειονεκτήματα τῆς ἀκολουθουμένης ἀπὸ ἐξαετίας πολιτικῆς τῆς ἀθρόας εἰσδοχῆς τοιούτων, ἂν τουλάχιστον ἐξεπληροῦντο ἄλλοι τινες ἀπαραίτητοι ταύτης ὅροι, οἱ ἑξῆς:

1.—Χρησιμοποίησις τῶν ξένων κεφαλαίων ἀποκλειστικῶς πρὸς πλουτοπαγωγικοὺς σκοπούς.

2.—Δανεισμὸς ὑπὸ ὅρους ἐλαφροῦς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐκ τῶν ξένων κεφαλαίων ἐπιβάρυνσις νὰ εἶναι σημαντικῶς κατωτέρα τῆς ἐκ τούτων ἐλπίζομένης αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

3.—Παράτασις τοῦ χρόνου ἐξοφλήσεως, ἐπιτρέπουσα τὴν ἄκοπον ἀπόσβεσιν τῶν δανείων.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη νὰ ἴδωμεν, ἂν οἱ τρεῖς οὗτοι ὅροι πληρῶνται παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῶν δημοσίων δανείων τῆς τελευταίας ἐξαετίας.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου ὅρου.—Τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια τῆς περιόδου ταύτης θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν χρησιμότητά των εἰς τέσσαρας κατηγορίας: α'.) δάνεια σπαταληθέντα καὶ οὐδαμῶς ὠφελήσαντα τὴν κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν, ὡς π. χ. τὸ λεγόμενον σουηδικὸν δάνειον. β'.) Δάνεια χρησιμοποιηθέντα πρὸς κοινωφελεῖς σκοπούς, μὴ συμβαλόντα ὁμως ἀμέσως εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὡς π. χ. τὰ δάνεια ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν - Πειραιῶς καὶ τῶν σχολικῶν κτιρίων. γ'.) Δάνεια ἐξυγιάναντα τὴν δημοσίαν καὶ κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν καὶ ἐπιτρέψαντα αὐταῖς ἀπρόσκοπον πορείαν, ἐμμέσως δὲ μόνον ἐπηρεάσαντα εὐνοϊκῶς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, π. χ. τὸ τριμερὲς δάνειον καὶ δ'.) Δάνεια χρησιμοποιηθέντα ἀμέσως πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ μέλλοντα νὰ προκαλέσουν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὡς π. χ. τὸ προσφυγικὸν δάνειον, τὸ δάνειον τῶν σιδηροδρόμων, τὸ δάνειον τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ λεγόμενον παραγωγικὸν δάνειον. Ἄν ἀθροίσωμεν τὰ κεφάλαια τῶν τελευταίων τούτων δανείων θὰ εὗρωμεν 665.8 ἐκ. φρ. χρ. χρησιμοποιηθέντα ἢ μέλλοντα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀμέσως πρὸς παραγωγικοὺς σκοπούς, ἥτοι περίπου τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσρευσάντων κατὰ τὴν τελευταίαν ἐξαετίαν ξένων κεφαλαίων ὑπὸ μορφὴν δημοσίων δανείων. Διὰ τοῦ λοιποῦ $\frac{1}{3}$ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολογί-

ζωμεν ἄμεσον αὐξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, συνεπῶς ἡ ἐξόφλησίς των πρέπει νὰ λάβῃ χώραν ἢ ἐκ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἢ διὰ νέων δανείων ἢ διὰ τῆς παραγωγικῆς χρησιμοποίησεως τῶν $\frac{2}{3}$ τῶν ξένων κεφαλαίων. Θὰ ἴδωμεν ἄμέσως κατωτέρω κατὰ πόσον τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι πιθανόν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὅρου.—Ἐξαιρέσει τῶν δανείων τῆς τελευταίας τριετίας (σταθεροποιήσεως, ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, παραγωγικόν, σχολικῶν κτιρίων) τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια τῆς περιόδου ταύτης συνωμολογήθησαν ὑπὸ ὅρους βαρυτάτους, ἐγγίζοντας τὰ ὅρια τῆς τοκογλυφίας. Δυστυχῶς τὰ ὑπὸ ὑποφερτοὺς ὁπωσδήποτε ὅρους συνωμολογηθέντα δάνεια τῆς περιόδου 1924—1930 μόλις φθάνουν τὰ 450]ο τοῦ συνόλου τοῦ δανεισθέντος ἀπὸ τὴν ἁλλοδαπὴν ποσοῦ. Τὰ λοιπὰ 550]ο ἐδανείσθημεν μέ τόκον ὑψηλότατον, ἔκδοσιν τῶν ὁμολογιῶν ἱκανὰς μονάδας ὑπὸ τὸ ἄριτον, ὑψηλὰς προμηθείας καὶ τέλος ἐν συνδυασμῷ πρὸς ληστρικὰς συμβάσεις κατασκευῆς μεγάλων δημοσίων ἔργων μετὰ ξένων ἐταιριῶν, μὴ ἐνδιαφερομένων ἢ μόνον πῶς θὰ ἐγκατασταθοῦν δαπάναις τῆς Ἑλλάδος εἰς μεγαλοπρεπῆ μέγαρα καὶ θὰ ἐνθυλακώσουν τὰς παχείας των ἀμοιβάς. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν δύναται τις ἢ νὰ ἀμφιβάλλῃ πολὺ, ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ ἐλπιζομένη αὐξησις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος χάρις εἰς τὰ ἐκτελούμενα παραγωγικὰ ἔργα θὰ εἶναι ἄνωτέρα τῆς ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐξωτερικῶν δανείων τῆς περιόδου ταύτης οἰκονομικῆς μας ἐπιβαρύνσεως ἢ ἔστω καὶ μόνης τῆς ἐπιβαρύνσεως ἐκ τῶν δανείων, τῶν διατεθέντων ἄμέσως πρὸς παραγωγικοὺς σκοποὺς.

Ἐπὶ τοῦ τρίτου ὅρου.—Ὅλα τὰ δημόσια ἐξωτερικὰ δάνεια τὰ συνωμολογηθέντα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1924 καὶ ἐφεξῆς, εἶναι ἀποσβεστέα εἰς χρονικὸν διάστημα 10—40 ἐτῶν τὸ πολὺ, διότι, λέγεται, ἐπρυτάνευσε παρὰ τῇ κυβερνήσει ἡ ἰδέα ὅτι συμφέρον ἔχομεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν τὸ ταχύτερον τῶν χρεῶν μας καὶ νὰ μὴ ἐπιβαρύνωμεν δι' αὐτῶν τὰς ἐπιγενομένας γενεάς. Τὴν τακτικὴν αὐτὴν πρέπει νὰ καταδικάσῃ τις ἀπολύτως. Πρῶτον εἶναι ἄδικος, διότι ἀπαλλάσσει τοῦ βάρους τῆς ἀποσβέσεως τὰς μελλούσας γενεάς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν ὀλιγώτερον τῆς παρούσης ἀπὸ τὰ ἐκτελούμενα παραγωγικὰ ἢ καὶ ἁπλῶς κοινωφελῆ ἔργα. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἐγκυμονεῖ καὶ μεγάλους κινδύνους διὰ τὴν πίστιν τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀθρόαν εἰσροὴν τῶν ξένων κεφαλαίων καὶ τοὺς λοιποὺς βαρεῖς ὅρους τῆς συνωμολογήσεως τῶν ἐξωτερικῶν δανείων. Ἰδιαιτέρως θὰ ἠθέλομεν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν κινδύνων διαταράξεως τῆς συναλλαγματικῆς μας ἰσορροπίας καὶ τῆς νομισματικῆς μας σταθεροποιήσεως, αἱ ὁποῖαι ἐπετεύχθησαν κατόπιν τόσων μόχθων καὶ θυσιῶν.

Βεβαίως παραδέχεται ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἰς τοιαύτας περιστάσεις φυσιολογικὴν μείωσιν τῆς εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων κατόπιν αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς δι' ἐσωτερικὰς ἀνάγκας, τόνωσιν τῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἐνίσχυσιν τῶν λοιπῶν ἀδήλων λεγομένων κονδυλίων τοῦ ἐνεργητικοῦ σκέλους τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων. Τὸ ζήτημα ὁμως εἶναι, κατὰ πόσον τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶναι ἀμέσως πραγματοποιήσιμα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀναποφεύκτων δυσμενῶν διακυμάνσεων τοῦ συναλλάγματος λόγῳ ἀθροῦς ἐκροῆς τοιούτου πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συνομολογηθέντων δανείων.

Δι' ὅλους τούτους τοὺς λόγους δὲν ἐπιδοκιμάζομεν ἀπολύτως τὴν ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἀκολουθουμένην ἀπὸ ἐξαετίας δανειακὴν πολιτικὴν, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ δημοσία ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ μας οἰκονομία εἶναι ἤδη λίαν βεβαρημέναι ἀπὸ προγενεστέρας τοῦ 1923 ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ περὶ τῶν ὁποίων διελάβομεν ἄλλαχοῦ. Ἄν τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα φοβούμεθα, δὲν εἶναι ἀκόμη πολὺ αἰσθητά, θὰ γίνουν ὁμως ὅταν θὰ παύσῃ ἡ εἰσροὴ τῶν ξένων κεφαλαίων καὶ θὰ ἐνταθῇ ἡ ἀποπληρωμὴ των.....».

Ταῦτα ἐλέγομεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1930 καὶ ἀκόμη προγενέστερον εἰς τὸν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1928 ἐκφωνηθέντα ἐναρκτήριον πανεπιστημιακὸν ἡμῶν λόγον, ἀφιερωμένον ἐπίσης εἰς τὰς συνεπείας τῆς εἰσροῆς ἀλλοδαπῶν κεφαλαίων. Θὰ ηὐχόμεθα νὰ φανῶμεν πλανώμενοι, δυστυχῶς ὁμως οἱ φόβοι μας ἐκεῖνοι ἐπηλήθευσαν κατὰ γράμμα. Κατὰ τοὺς μετριοτάτους ὑπολογισμούς μας, γενομένους τὰς ἀρχὰς τοῦ 1930 (σελ. 306 ἐπ. τοῦ ἡμετέρου ἔργου « ἡ εἰσροὴ τῶν ξένων κεφαλαίων καὶ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ πολιτικαὶ τῆς συνέπειαι»), τὸ σύνολον τῶν ξένων κεφαλαίων, ἥτοι κεφαλαίων ἀλλοδαπῶν ἢ Ἑλλήνων μονίμως ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμενόντων, τῶν τοποθετημένων μακροχρονίως ἐν Ἑλλάδι, ἀνήρχοντο τότε εἰς 2.196.045.330 φρ. χρυσᾶ. Ἐκ τούτων 1.636.045.330 φρ. χρυσᾶ ἦσαν τοποθετημένα εἰς δημόσια δάνεια, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς δάνεια πρὸς νομικὰ πρόσωπα καὶ εἰς πάσης φύσεως ἐπιχειρήσεις. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν 1.636.045.330 φρ. χρ. ἔξεπροσωποῦντο διὰ 588.245.330 φρ. χρ. ἡ συμμετοχὴ τοῦ ξένου κεφαλαίου εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1923 δημόσια δάνεια, διὰ 215.000.000 φρ. χρ. τὸ πολεμικὸν δημόσιον χρέος καὶ διὰ 832.800.000 φρ. χρ. ἡ συμμετοχὴ τοῦ ξένου κεφαλαίου εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1924 καὶ ἐφεξῆς δημόσια δάνεια μετὰ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένας ἀποσβέσεις. Ὑπολογίζοντες μόνον πρὸς 5 % κατὰ μέσον ὅρον τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν 2.196.045.330 φρ. χρ. τοῦ συνόλου τῶν ξένων κεφαλαίων, ἔχομεν ἐν ἐτήσιον εἰσόδημα τῆς ἀλλοδαπῆς ἐκ τῶν μακροχρονίως ἐν Ἑλλάδι τοποθετημένων κεφαλαίων τῆς περὶ τὰ 110.000.000 φρ. χρ., ἔξερχόμενα κατὰ κανόνα ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν καὶ περὶ τὰ 27.500.000 φρ. χρ. διὰ χρεωλύσια τῶν δανείων,

περιερχόμενα κατ' ἔτος εἰς τοὺς ἄλλοδαποὺς κεφαλαιούχους. Οὕτω ἔχομεν ἓν σύνολον 137.500.000 φρ. χρ. ἢ 5.500.000 χρυσῶν λιρῶν στερλινῶν—ἐκτὸς τῶν ἀποσβέσεων τῶν ξένων κεφαλαίων τῶν τοποθετημένων εἰς ἐπιχειρήσεις—καταβαλλομένων κατ' ἔτος εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας καὶ κατὰ σημαντικώτατον μέρος ὑπὸ τῆς δημοσίας μας οἰκονομίας. Πρὸ ὅκτῳ ἀκόμη ἐτῶν τὸ σχετικὸν κονδύλιον τοῦ παθητικοῦ σκέλους τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεापαιτήσεων ἦτο πολὺ κατώτερον τοῦ ἡμίσεως τοῦ ἀνωτέρου ποσοῦ. Τὴν ὑπέρμετρον αὐτὴν ἐπιβάρυσιν δὲν ἦτο δυνατὸν ὥς εἰκὸς νὰ φέρουν ἐπὶ μακρὸν ἡ κοινωνικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσία μας οἰκονομία, ἀφ' οὗ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐλάχιστα ηὔξησε τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα διὰ τοῦ κολοσσιαίου ποσοῦ τῶν εἰσαχθέντων ξένων κεφαλαίων καὶ δὴ μόνον διὰ τῶν προσφυγικῶν δανείων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ξένων κεφαλαίων, τῶν προοριζομένων κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρὸς παραγωγικὴν χρησιμοποίησιν, δὲν κατέστη ἀκόμη παραγωγικόν. Τὰ μεγάλα ἀποξηραντικὰ καὶ ἄρδευτικὰ ἔργα τῶν πεδιάδων τοῦ Ἀξιῦ καὶ τοῦ Στρυμῶνος δὲν ἐτερματίσθησαν εἰσέτι, ἀφ' οὗ ἀπερρόφησαν μὲ τὸ ἀκολουθούμενον δαπανηρότατον σύστημα ἐκτελέσεως ἱκανὰ ἑκατομμύρια δολλαρίων. Ὁ σιδηρόδρομος Βερροίας-Κοζάνης-Καλαμπάκας, προβληματικῆς οἰκονομικῆς χρησιμότητος, ἀρχίσας ἀπὸ τρία διάφορα σημεῖα παραμένει ἡμιτελής, προσφάτως μάλιστα διεκόπη ὅλως δι' ὅλου ἡ κατασκευὴ του. Τέλος τὸ ὀδικὸν δίκτυον ἀποτελεῖται ἀπὸ τῆδε κακεῖσε ἐγκατεσπαρμένα τμήματα νέων ὁδῶν, ἄνευ συστήματός τινος κατασκευασθέντα, σήμερον δὲ ἐγκαταλελειμμένα καὶ κινδυνεύοντα νὰ καταστραφοῦν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου. Ἄν λοιπὸν ἐκάμφθῃ ἡ κοινωνικὴ μας οἰκονομία καὶ μαζὺ μὲ αὐτὴν καὶ ἡ δημοσία, τοῦτο εἶναι πολὺ φυσικόν, ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν ὑπέρμετρα βάρη ἄνευ ἀναλόγου ἀντισταθμίσματος.

2.—Χρηματικὴ πολιτικὴ.

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς ἓν δεύτερον, οὐχὶ ὀλιγώτερον σκιερὸν σημεῖον τῆς οἰκονομικῆς μας πολιτικῆς, τὴν μικρὰν δηλαδὴ σημασίαν ἣτις ἐδόθη εἰς τὴν ἔγκαιρον ἰσοσκέλισιν τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου διὰ τὴν πραγμάτωσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς συναλλαγματικῆς μας ἰσορροπίας καὶ χρηματικῆς σταθεροποιήσεως. Ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, τὸ ζήτημα τῆς χρηματικῆς σταθερότητος μιᾶς χώρας δὲν εἶναι τι τὸ ἐπουσιῶδες καὶ δευτερεῦον· πόρρω ἀπέχον ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἀκατόρθωτον, εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ κεφαλαιωδέστερον τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ὁποίου πρὸ

οὐδενὸς μέτρου ἐπιτρέπεται νὰ διστάζῃ ἡ πολιτεία, ἀρκεῖ νὰ εἶναι τοῦτο ἀποτελεσματικόν.

Ἡ Ἑλλὰς δυστυχῶς οὐδέποτε ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ ἰσοσκελισμένον ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, σπανίως δὲ καὶ τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν της χρεαπαιτήσεων ὑπῆρξε φυσιολογικῶς ἰσοσκελισμένον. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι κατὰ τὸν ὑπερεκατονταετῇ ἐλεύθερον βίον μας σπανίως διεβιώσαμεν ὑπὸ ὁμαλὰς συναλλαγματικὰς καὶ χρηματικὰς συνθήκας. Εἶναι αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἰδίᾳ ἡ ἐμπορικὴ μας ναυτιλία ἐπωφελουμένη εὐνοϊκῶν περιστάσεων συνεσώρευε μεγάλα κέρδη ἢ βραδύτερον οἱ Ἕλληνες μετανάσται ἔστελλον σωρηδὸν ἐμβάσματα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ κανόνα ἢ ἀδυνατοῦντες νὰ ἰσοσκελίσωμεν τὸ ἰσοζύγιόν μας παρεδιδόμεθα ἔρμαιον τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος καὶ τῶν συναλλαγματικῶν διακυμάνσεων ἢ ἐκαλύπτομεν τὰ κενὰ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων μὲ ἔξωθεν—ἰδίως ὑπὸ μορφὴν δημοσίων δανείων—εἰσρέοντα ξένα κεφάλαια πρὸς μακροχρόνιον ἐδῶ τοποθέτησιν καὶ τὰ ὅποια οἱ ξένοι κεφαλαιοῦχοι, ἐνίστε μετὰ καταπληκτικῆς ἀφελείας, ἔθετον εἰς τὴν διάθεσίν μας. Ἄν τὰ εἰσρέοντα ξένα κεφάλαια διετίθεντο παραγωγικῶς καὶ ἠΰξανε δι' αὐτῶν ἀναλόγως ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος καὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τῆς χώρας, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ βελτιωθῇ ὀξυκῶς τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον καὶ τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεαπαιτήσεων καὶ νὰ ἀπαλλαγῶμεν οὕτω ἅπαξ διὰ παντὸς τοῦ ἐφιάλτου τῆς χρηματικῆς ἀρρυθμίας. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινεν εἰς τὸ ἀπώτερον, ὅπως, ὥς εἶδομεν, δὲν συνέβη καὶ εἰς τὸ ἐγγὺς παρελθόν. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν εἰσρεόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα ξένων κεφαλαίων δὲν διετίθετο παραγωγικῶς. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὰ ξένα κεφάλαια ἐπεδείκνυν μετ' ὀλίγα ἔτη τὴν κατάστασιν, μετὰ τὴν προσωρινὴν καταπράυνσιν τῶν ἀναγκῶν μας. Χάρις εἰς αὐτὰ ἠΰξανε τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεαπαιτήσεων καὶ καθίστατο οὕτω πάλιν ἀναπότρεπτος ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τοῦ χαρτονομίσματος, κατὰ τὰς περιστάσεις μάλιστα καὶ ἡ κρατικὴ πτώχευσις. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι πρὸς τὴν παθολογικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἠτένιζον μετὰ τινος μοιρολατρείας ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. Τὴν ἐθεώρουν, ἂν ὅχι φυσικὴν καὶ ὑπαγορευομένην ἀπὸ ἀνωτέρους οἰκονομικοὺς νόμους, πάντως δυσσάποφευκτον, ὥς σχετιζομένην πρὸς τὴν μὴ ἐπιδεχομένην ἑξασθένισίν τινα παθητικότητα τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου.

Εἶναι ὁμολογουμένως θλιβερὸν ὅταν ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία ἐνὸς λαοῦ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τοιαῦτα δείγματα περιφρονήσεως θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Εἶναι ὅμως ἀκόμη θλιβερότερον, ὅταν τὰ πα-

θήματα ὅχι μόνον δὲν γίνονται μαθήματα, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνονται μετὰ καταπλησσοῦσης μάλιστα ὁμοιομορφίας. Διότι ἐπανάληψιν παθήματος ἀποτελεῖ καὶ ἡ τελευταία νομισματικὴ καὶ συναλλαγματικὴ ἀτυχία μας.

Καταπεπονημένη ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν καὶ τὸν πληθωρισμὸν ἀπεφάσισεν ἡ Ἑλλὰς πρὸ πενταετίας νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ χρήματός της. Ἰδρυσεν πρὸ τοῦτο ἰδιαιτέραν ἐκδοτικὴν τράπεζαν, ἐνίσχυσε τὸ κάλυμμα της διὰ τοῦ προϊόντος ἐξωτερικοῦ δανείου καὶ ὑπεχρέωσε ταύτην νὰ ἐξαργυρώῃ τὰ τραπεζογραμμάτιά της διὰ συναλλάγματος εἰς χρυσὸν μὲ μίαν ὠρισμένην εἰς δραχμὰς τιμήν. Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ προσπάθεια τοῦ κράτους μας δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἐπίμεμπτον. Ἀντιθέτως τὸ βλέπομεν ἐμφορούμενον ἀπὸ τὴν ὑγιεινὰ σκέψιν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὁμαλὴ οἰκονομικὴ ζωὴ ἄνευ σταθεροῦς ἀξίας χρήματος. Τὸ σφάλμα ἐγκτεται εἰς τὰ ληφθέντα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σταθεροποιήσεως, διότι αὕτη ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς μικροῦ ἀποθέματος συναλλάγματος, προϊόντος ἐνὸς μέρους τοῦ λεγομένου τριμεροῦς δανείου, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τακτικῆς εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων, συμπληρώσεως τόσον ἀριστοτεχνικῶς τὰ κενὰ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ ἐφεξῆς παρατηροῦμεν μίαν μεγάλην συγγένειαν μεταξὺ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Τρικούπη καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1880-1893 καὶ τῆς ἀκολουθηθείσης παρ' ἡμῖν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὅπως τότε οὕτω καὶ τώρα ὡς ἀπώτερον μέσον ἐξασφαλίσεως τῆς σταθερότητος τοῦ χρήματός μας ἐθεωρήθη ἡ διὰ τῶν ξένων κεφαλαίων αὔξεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, διὰ τῶν σιδηροδρόμων τότε, διὰ τῶν λεγομένων παραγωγικῶν ἔργων νῦν. Ὅπως ἐπίσης τότε, οὕτω καὶ τώρα, μέγα μέρος τῶν ξένων κεφαλαίων δὲν διετέθη παραγωγικῶς, οὔτε ἡ παραγωγικότης τοῦ παραγωγικῶς διατεθέντος μέρους ἦτο δυνατόν νὰ συγχρονισθῇ μὲ τὴν ἔντασιν τῆς διὰ τῶν δανείων ἐπιβαρύνσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομίας. Τέλος ὅπως τότε οὕτω καὶ τώρα ἡ κρατικὴ πτώχευσις καὶ ἡ ῥαγδαία ὑποτίμησις τοῦ χρήματός μας ὑπῆρξαν ὁ ἀναπόφευκτος ἐπίλογος τῆς οἰκονομικῆς ἢ ὀρθώτερον τῆς ἀντιοικονομικῆς μας πολιτικῆς.

Ἡ Ἑλλὰς μὲ τὸν χρονίως νοσοῦντα λογαριασμὸν τῶν ἐξωτερικῶν ἐμπορικῶν δοσοληψιῶν καὶ μὲ τὸ κατὰ κανόνα παθητικὸν ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ μετὰ περισσοτέρας περισκέψεως πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς σταθεροποιήσεως. Αὕτη θὰ ἦτο φυσιολογικὴ μόνον ἐφ' ὅσον θὰ συνεχρονίζετο μὲ τὴν ἔναρξιν λήψεως τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρὸς ἐξασφάλισιν ἰσοσκελοῦς ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ἄνευ προσ-

φυγῆς εἰς ξένα δάνεια, ἰδιαιτέρως δὲ πρὸς μείωσιν, ἃν ὅχι ἔξαφάνισιν τῆς παθητικότητος τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου. Αἱ ἐμπορικαὶ συμβάσεις ἔπρεπε νὰ καταγγελθοῦν ἅμα τῇ λήξει των καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ μας πολιτικὴ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἐντελῶς νέων βάσεων μετὰ τὴν χρεωκοπίαν τῆς μέχρι τοῦδε ἀκολουθουμένης τοιαύτης. Ὁ κρατικὸς ἔλεγχος ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μας ἐμπορίου, ὁ περιορισμὸς τῆς εἰσαγωγῆς διὰ καθορισμοῦ τῆς εἰσακτέας ποσότητος ἐμπορευμάτων ἢ δι' ἀπαγορευτικῶν δασμῶν ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν ἢ τῶν εἰδῶν ὠρισμένων χωρῶν καὶ ὁ συμψηφισμὸς τῶν ἐμπορικῶν δοσοληψιῶν μὲ τὰς ξένας χώρας, περὶ τῶν ὁποίων τόσος γίνεται λόγος σήμερον, θὰ ἐπεβάλλοντο ἀπὸ τότε. Τότε μάλιστα θὰ εἴχομεν περισσότερον καιρὸν πρὸς μελέτην καὶ ἐπιτυχῇ ἐφαρμογὴν των. Ἴσως θὰ ἐφαίνετο εἰς τινὰς καινοφανές, νὰ λαμβάνη τότε μία χώρα, ὡς ἡ Ἑλλάς, τόσον ῥιζοσπαστικὰ μέτρα ῥυθμίσεως τῶν ἐμπορικῶν της δοσοληψιῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς. Καινοφανέστερον ὅμως εἶναι νὰ ἔχη μία τόσον κατάχρεως χώρα τόσον παθητικὸν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον. Τὰ τελευταῖα ἔτη αἱ πλεῖσται τῶν ὀφειλετίδων χωρῶν (π. χ. Ῥουμανία, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία, Οὐγγαρία, Βουλγαρία κ. τ. λ.) ἔχουν ἐνεργητικὸν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, διότι γνωρίζουν ὅτι μόνον οὕτω θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις των ἀπέναντι τῶν ξένων πιστωτῶν ἀνευ καταβαραθρώσεως τοῦ χρήματός των. Ἄν δὲ κατ' ἐξαίρεσιν τινὲς π. χ. ἡ Νορβηγία ἔχουν παθητικὸν τοιοῦτον, οὔτε ἡ παθητικότης του εἶναι τόσον μεγάλη ὡς ἡ ἡμετέρα, οὔτε ἡ καταχρέωσις ἀφόρητος, οὔτε ἐλλεῖπουν οἱ σημαντικώτατοι «ἄδηλοι πόροι». Καινοφανέστατον τέλος εἶναι νὰ ἀφήνῃ μία χώρα τὰς ἐξωτερικὰς ἐμπορικὰς της σχέσεις σχεδὸν εἰς τὴν τύχην των, ἔπειτα ἀπὸ τόσον οἰκτρὰν πεῖραν τοῦ παρελθόντος. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν τὸ κράτος νὰ ἀπόσχη τῆς λήψεως τῶν ἀνωτέρω μέτρων, πτοηθέν, ὡς φαίνεται, ἀπὸ ἐνδεχομένην ἐντεῦθεν δυσφορίαν τῶν ξένων ἐξαγωγικῶν χωρῶν ὡς καὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον μειώσεως τῶν ἐσόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐξ εἰσαγωγικῶν δασμῶν ἢ τὸν κίνδυνον δυσαρεσκείας τοῦ ἐντοπίου ἐμπορικοῦ κόσμου. Ἐπίσης ἀφηρημέναι καὶ ὀλίγον τι ἀναχρονιστικαὶ ἀρχαί, ὡς ἡ τῆς ἐλευθερίας τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν, τοῦ φυσικοῦ διεθνoῦς καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν νὰ κρατοῦν δεσμίους παρ' ἡμῖν ὅχι ὀλίγας οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς προσωπικότητας, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπηρεάσουν καὶ τὴν ὑπεύθυνον τοῦ κράτους μας κυβέρνησιν.

Ἡ σταθεροποίησις ἔπρεπε λοιπὸν νὰ συγχρονισθῇ μὲ τὸν κρατικὸν ἔλεγχον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μας ἐμπορίου ἢ τοῦλάχιστον αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἐγένετο ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ τότε λόγῳ τῶν δεσμευουσῶν τὴν ἐμπορικὴν μας πολιτικὴν συμβάσεων, νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἐπόμενα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀπαθῶς ἐθεῶντο οἱ κυβερνῶντες τὴν αὐξανομένην ἐμπορικὴν ἀνισοσκέλειαν. Ἡ σκέψις ὅτι ἔδει νὰ ἀπόσχωμεν κάθε ἄλλης ἐνεργείας, ἀναμένοντες μόνον

ἀπὸ τὴν διὰ τῶν ἀποξηραντικῶν ἔργων τῆς Μακεδονίας ὠφέλειαν τὴν ἄρσιν τῆς παθητικότητος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὀρθή. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἂν θὰ ἔχη ποτὲ μόνη ἢ συμπλήρωσις τῶν εἰρημένων ἔργων αὐτὴν τὴν δύναμιν, δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονῇται ὅτι τὰ παραγωγικὰ ἔργα θὰ ἀπέδιδον καρποὺς μετὰ ἱκανὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεώς των καὶ βαθμιαίως, καθ' ὃν χρόνον αἱ ἐκ τῶν δανείων ὑποχρεώσεις μας θὰ ἔθετον ἐν κινδύνῳ, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν ἐμπορικὴν ἀνισοσκέλειαν, τὴν συναλλαγματικὴν καὶ χρηματικὴν σταθερότητα τῆς χώρας, ὅπως καὶ συνέβη πράγματι.

3.—*Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ.*

Ὅλίγα τινὰ θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, συμπληρωματικῶς πρὸς ὅσα εἴπομεν ἤδη περὶ τῆς δανειακῆς τοιαύτης. Ἡ δημοσιονομικὴ μας πολιτικὴ ὑπῆρξε κυρίως κατὰ τοῦτο σφαλερὰ καὶ πρόξενος ἐν τινι μέτρῳ τῆς μαστιζούσης σήμερον τὴν χώραν μας κρίσεως, ὅτι ἔξαπέλυσε τὸ πνεῦμα τῆς πολυτελείας ἐν τῇ διοικήσει τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Ἡ ἰδία αἰσιοδοξία εἰσδύσασα καὶ εἰς τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν ἐπέτρεψεν ὅπως ἐν σημαντικὸν μέρος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ἀφαιρούμενον ἀπὸ τὰ ἄτομα ὑπὸ μορφὴν φόρων, μὴ καταναλίσκῃται παραγωγικῶς ἢ τοῦλάχιστον μὴ ἱκανοποιῇ τὰς εὐλόγους ἀξιώσεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς διαθέσεώς του. Ἰδρυσίς νέων, ἥκιστα ἀπαραιτήτων δημοσίων ὑπηρεσιῶν, πρόσληψις ὑπαλλήλων μὲ συχνὰ παχείας ἀμοιβάς, προμήθεια εἰδῶν ὑπερβαίνουσα τὰς κρατικὰς ἀνάγκας, ἰδοὺ μία πλευρὰ τῆς εἰκόνης τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου, τῆς ὁποίας ἡρκούμεθα μόνον ὅπως ἐξαίρωμεν τὴν ἰσοσκέλιν τῶν ἐσόδων πρὸς τὰ ἔξοδα ἢ ἐνίοτε καὶ τὰ πλεονάσματα τῶν πρώτων.

4.—*Οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν τελευταίων μηνῶν.*

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα τὰ σπουδαιότερα αἷτια τῆς τελευταίας νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς μας κρίσεως εἶναι τὰ σφάλματά μας ἐν τῇ δανειακῇ, χρηματικῇ καὶ δημοσιονομικῇ πολιτικῇ, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν. Δυστυχῶς τὰ σφάλματα ἐκεῖνα τὰ συνεπλήρωσεν ἡ ἀναβλητικότης καὶ ἀρρυθμία τῆς κυβερνητικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν τελευταίων μηνῶν.

Ἦδη πρὸ τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν καὶ τῆς πτώσεως τῆς στερλίνας ἦτο φανερόν εἰς τοὺς ψυχραίμως θεωμένους τὴν οἰκονομικὴν μας κατάστασιν ὅτι ἡ συνέχισις τοῦ δανεισμοῦ τῆς χώρας ἐκ μέρους τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἡ ἐξακολούθησις οὕτω τῆς προσωρινῆς διευθετήσεως τῶν συναλλαγματικῶν, νομισματικῶν καὶ δημοσιο-

νομικῶν μας προβλημάτων δὲν θὰ ἦτο εὐχερής. Οἱ ξένοι πιστωταὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀντιλαμβάνονται τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐφερόμεθα καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἴδιοι ἀσυνειδήτως καὶ ἐπὶ ζημιά των μᾶς εἶχον προωθήσει. Τοῦτο ὅμως ἐξεδηλώθη πλήρως μετὰ τὴν ἀγγλικὴν κρίσιν, ὁπότε ἔκλεισεν ἡ θύρα τῆς εἰσόδου ἀγγλικῶν κεφαλαίων εἰς τὴν πατρίδα μας, ἡ μόνη παραμένουσα ἡμῖν ἀνοικτή. Ὡς γνωστὸν τὸ γεγονὸς αὐτὸ προὐκάλεσε τὰ ἀποτυχόντα μέτρα τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου περὶ προστασίας τοῦ συναλλάγματος καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς σταθεροποιήσεως τῆς δραχμῆς.

Ἄν εἴχομεν τότε, τὸ βραδύτερον τότε, καλυτέραν ἐπίγνωσιν τῆς θέσεώς μας θὰ ἀφήνομεν κατὰ μέρος τὰς φρούδας ἐλπίδας νέας οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπήν. Οἱ ξένοι κεφαλαιοῦχοι δὲν τείνουν συνήθως εὐήκοον οὕς εἰς τὰς ἐκκλήσεις τῶν ὑπὸ πτώχευσιν κρατῶν, ἀγωνιζόμενοι μόνον πῶς θὰ ἐξασφαλίσουν μεγαλύτερον μέρος τῶν ἤδη δανεισθέντων κεφαλαίων των. Ἄν δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἔρχονται εἰς βοήθειάν των, τὸ κάμνουν μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι βέβαιοι ὅτι ἡ οἰκονομικὴ στενοχωρία τοῦ κράτους εἶναι παροδική—τοιαῦται παροδικαὶ συναλλαγματικαὶ στενοχωρίαι δὲν εἶναι ἀσυνήθεις—ὅτι μέλλει αὕτη νὰ ἀρθῇ διὰ τῆς νέας οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως καὶ νὰ συνεχισθῇ συνεπῶς ἡ ἀπρόσκοπτος ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ὀφειλέτου. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τῶν πιστωτῶν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μέσον ἐξασφαλίσεως τῶν κεφαλαίων των, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἐριψοκινδύνευον.

Δυστυχῶς τοιαύτη δὲν ἦτο κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἡ οἰκονομικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος. Ὡς κατεδείξαμεν ἀνωτέρω, ἡ κακὴ οἰκονομικὴ τῆς κατάστασις εἶχε βαθυτάτας ῥίζας, ἡ δὲ παροχὴ νέας οἰκονομικῆς συνδρομῆς ἐκ μέρους τῆς ἀλλοδαπῆς θὰ ἀνέβαλλεν ἴσως ἐπὶ τινα χρόνον, πάντως δὲν θὰ ἐματαίωνε τὴν ἔκρηξιν τῆς κρίσεως. Ἄλλως τε κατ' ἐπισήμους δηλώσεις ἐζητοῦμεν τὴν ξένην οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν διὰ νὰ πληρώσωμεν μετὰ ληφθησόμενα ποσὰ τόκους ἢ τόκους καὶ χρεωλύσια τῶν ἤδη συνωμολογημένων δανείων μας. Τὸ τοιοῦτον ὅμως κάθε ἄλλο παρὰ μελλοντικὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως προοιωνίζεται, δὲν γνωρίζομεν δὲ νὰ ὑπάρχουν πολλὰ παραδείγματα ἐξωτερικῶν δανείων πρὸς τοιοῦτους σκοπούς. Ὡς γνωστὸν παρομοία προσπάθεια τοῦ Τρικοῦπη εἶχεν ἐπίσης ναυαγήσει κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πτωχεύσεως τοῦ 1893.

Τιθεμένης λοιπὸν κατὰ μέρος τῆς νέας οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῆς ἀλλοδαπῆς, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀποκλίνῃ πρὸς δύο κυρίως λύσεις τοῦ οἰκονομικοῦ μας προβλήματος:

α'.) Τῆς προσκαίρου ἀλλὰ πλήρους ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους καὶ μερι-

κῆς τῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιούτου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς χρυσῆς χρηματικῆς βάσεως.

β'.) Τῆς ἀμέσου ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συνέχισιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεών μας ἀπέναντι τῶν κρατικῶν πιστωτῶν.

Καθ' ἡμᾶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον μᾶλλον τὴν πρώτην ὁδὸν καὶ τοῦτο κυρίως διὰ τὸν ἐπόμενον λόγον: Διὰ τῶν εἰρημένων μέτρων θὰ ὑφιστάμεθα μὲν τὰς ὀδυνηρὰς συνεπείας τῆς πτωχεύσεως, τὰς ὁποίας ἐσκιαγράφησαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, θὰ ἀνεκουφίζομεν ὅμως τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεαπαιτήσεων ἀπὸ ἐν σημαῖνον κονδύλιον τοῦ παθητικοῦ του καὶ θὰ ἐνισχύομεν τὴν σταθεροποίησιν τοῦ χρήματός μας, ἀπὸ κοινοῦ ἴσως μὲ μέτρα τινὰ ἰσοσκελίσεως τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι κατ' ἀρχὰς ὑπεράγαν αὐστηρά.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐτησίαν ἔκθεσιν τοῦ διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν τῆς κοινωνικῆς μας οἰκονομίας ἀνῆλθε κατὰ τὴν τριετίαν 1929-1931 εἰς 24.300.000 χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας, ἥτοι κατὰ μέσον ὅρον 8.100.000 χρυσῶν λιρῶν ἐτησίως, καλυφθὲν ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν ἐξωτερικῶν δανείων καὶ τελευταίως τοῦ καλύμματος τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης. Ἄν ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 8.100.000 χρυσῶν λιρῶν ἀφαιρέσωμεν 5.000.000 χρυσῶν λιρῶν, ἐξερχόμενα κατὰ τοὺς ἡμετέρους ὑπολογισμοὺς ἐτησίως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διὰ τὴν πληρωμὴν τόκων καὶ χρεωλυσίων εἰς τοὺς ξένους κατόχους τῶν ὁμολογιῶν τῶν εἰς χρυσὸν δημοσίων δανείων, μένει ἐν ὑπόλοιπον 3.100.000 χρ. λιρῶν, ποσὸν τὸ ὁποῖον εὐχερῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοικονομηθῇ διὰ μετρίου περιορισμοῦ τῆς εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων. Ἀλλὰ καὶ τὰ περιοριστικὰ αὐτὰ μέτρα τῆς εἰσαγωγῆς δὲν θὰ ἦσαν εὐθὺς ἀμέσως ἐπιβεβλημένα, ἂν ἀκολουθήσωμεν τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Ἑμμ. Τσουδεροῦ. Κατ' αὐτόν, τὸ ἀνωτέρω ἐτήσιον ἔλλειμμα τῶν 8.100.000 χρυσῶν λιρῶν τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ὀφείλεται καὶ εἰς τὰ ἐξαχθέντα ἑλληνικὰ κεφάλαια πρὸς ἑξαγορὰν ἑλληνικῶν χρεωγράφων καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆλθον κατὰ τὴν τριετίαν 1929-1931 εἰς 5.314.000 χρ. λίρας ἢ 1.771.000 χρ. λίρας ἐτησίως. Παρακωλύοντες λοιπὸν τὴν ἑξαγωγὴν κεφαλαίων πρὸς τοιούτους σκοποὺς, θὰ ἐμειοῦμεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἔλλειμμά μας τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων—μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐννοεῖται τῆς δαπάνης ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους—εἰς μόνον 1.329.000 λίρας χρυσᾶς. Πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται πόσον εὐχερῶς θὰ ἠδύνατο νὰ καλυφθῇ τόσον μικρὸν ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν

χρεαπαιτήσεων. Διὰ τῆς οὕτω λοιπὸν πραγματοποιουμένης, βεβιασμένης ἀλλ' ἀναποφεύκτου ἰσοσκελίσεως τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων θὰ ἐνισχύετο τὸ ἔργον τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ χρήματός μας, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ εἰς χρυσὸν καὶ συνάλλαγμα κάλυμμα παρέμενε τότε σχεδὸν ἀνέπαφον, τὰ δὲ καλὰ ἀποτελέσματα ἐνὸς ἰσχυροῦ καλύμματος δὲν εἶναι μόνον ψυχολογικῆς φύσεως.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς σταθεροποιήσεως τῆς δραχμῆς δὲν θὰ ἦτο ἡ μόνη καλὴ συνέπεια τῆς προκειμένης λύσεως, διότι ἡ σημαντικὴ μείωσις τῶν δημοσίων ἐξόδων λόγῳ τῆς πτωχεύσεως θὰ ἀνεκούφιζε τὸν προϋπολογισμόν καὶ θὰ ἐπέτρεπε τὴν δι' ἰδίων μέσων συμπλήρωσιν τῶν ὑπὸ ἐκτέλεσιν μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων. Βεβαίως ἡ πτώχευσις θὰ ἐπηρέαζε δυσμενῶς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καὶ θὰ ἐμείωνε ἔτι μᾶλλον τὰ ἤδη λόγῳ τῆς κρίσεως μεμειωμένα κρατικὰ ἔσοδα. Θὰ παρέμενεν ὅμως πάντοτε ἐν σημαντικώτατον περιθώριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν τὰ μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἔστω καὶ μὲ ἐπιβράδυνσίν τινα τοῦ ῥυθμοῦ τῆς ἐκτελέσεως.

Ἡ ἐξασφάλισις τῆς σταθεροποιήσεως συνεπεία τῆς κρατικῆς πτωχεύσεως θὰ καθίστα σκόπιμα καὶ μέτρα τινὰ ῥυθμίσεως τῆς συναλλαγματικῆς κινήσεως, ἰδίᾳ πρὸς παρακώλυσιν κερδοσκοπικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ἐπιζημίου ἐξαγωγῆς κεφαλαίων ἐκ τῆς χώρας μας. Τὰ μέτρα ὅμως ταῦτα καὶ ἡπιώτερα θὰ ἦσαν τῶν τελευταίως ληφθέντων καὶ ἀποτελέσματα διάφορα θὰ εἶχον, ἅφ' οὗ ἡ φυσιολογικὴ ζήτησις συναλλάγματος διὰ τὰς ἐμπορικὰς καὶ ἄλλας ἀνάγκας τῶν ἀτόμων θὰ εὗρισκεν ἱκανοποίησιν ἐν τῷ προσφερομένῳ τοιούτῳ ἐξ ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ἀδήλων πόρων. Ἄλλως τε τὰ μέτρα ταῦτα θὰ ἦσαν σκόπιμα διὰ μίαν ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον, μέχρις ὅτου παρέλθῃ ὁ ἐκ τῆς πτωχεύσεως κλονισμὸς τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ.

Καὶ ἤδη θὰ ἐρωτήσῃ τις, τίνα στάσιν θὰ ἐτήρουν οἱ πιστωταὶ καὶ αἱ χῶραι εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν ἀπέναντι τῶν τοιούτων μέτρων; Θὰ εἶχομεν βέβαια νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς διαμαρτυρίας των, τὰς ὕβρεις των, τὰς ἀπειλάς των, ὅπως συμβαίνει πάντοτε μὲ τοὺς πιστωτὰς τοὺς βλέποντας τοὺς ὀφειλέτας των νὰ ἀθετοῦν ἔστω καὶ προσωρινῶς τὰς ὑποχρεώσεις των. Δὲν θὰ ἀπηλπίζοντο ὅμως. Ἐχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν κράτος ἀποφασισμένον νὰ διατηρήσῃ πάσῃ θυσίᾳ σταθερὰν τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματός του, θὰ ἐπεΐθοντο πρῶτον περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀπαραιτήτου ταύτης προϋποθέσεως τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς δημοσίας καὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Εἴτα ἡ λήψις θετικῶν μέτρων ἰσοσκελίσεως τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐπανεέλθωμεν κατωτέρω, θὰ τοὺς ἐπειθεν ἐπίσης περὶ τῆς ταχείας ἐνεργητικότητος τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων, ὅποτε καὶ μόνον θὰ ἦτο

δυνατή ἢ ἀπρόσκοπτος ἐπανάληψις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους καὶ ἡ μελλοντικὴ ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους ἀπέναντι τῶν πιστωτῶν.

Ἡ δευτέρα ὁδός, τῆς ἀμέσου ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συνέχισιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεών μας ἀπέναντι τῶν κρατικῶν δανειστῶν, δὲν φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἡδύνατο νὰ μᾶς φέρῃ εἰς αἴσιον τέρας. Ἡ ἄρσις τῆς σταθεροποιήσεως θὰ προεκάλει ὕψωσιν τοῦ ξένου συναλλάγματος, πτώσιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ εἴτα τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς καὶ τὰς ἀναποφεύκτους εἰς τοιαύτας περιπτώσεις διακυμάνσεις ξένου συναλλάγματος καὶ ἀξίας ἐγχωρίου χρήματος, τὰς τόσον ὀλεθρίας διὰ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἀγγλικοῦ χρηματικοῦ συστήματος ἔσπευσαν καὶ ἄλλαι χῶραι (Σκανδιναυϊκαί, Αἴγυπτος) νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν χρυσὴν βάσιν, ἐκ φόβου ἄλλως μεγαλυτέρων ζημιῶν. Πρόκειται ὅμως περὶ χωρῶν μὲ ἰσοσκελισμένον, ἂν ὅχι ἐνεργητικὸν τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων καὶ μὲ ἐδραίαν οὕτω βάσιν τῆς σχετικῆς χρηματικῆς σταθερότητος. Εἰς τὰς τοιαύτας χώρας δὲν ἀνήκει ὡς εἶδομεν ἡ Ἑλλάς. Ἡ πατρίς μας μὲ τὸ παθητικὸν ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων χάρις ἰδίᾳ εἰς τὴν δυσβάστακτον ὑπηρεσίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους καὶ μὲ τὴν κερδοσκοπικὴν μανίαν τῶν κατοίκων της οὔτε τὰς μεγάλας διακυμάνσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρήματός μας θὰ ἡδύνατο νὰ ἀποφύγῃ, οὔτε ἐν τέλει τὴν σημαντικωτάτην πτώσιν της. Διὰ τῆς λύσεως αὐτῆς θὰ εἴχομεν τοῦλάχιστον τὴν συνείδησιν ἐπαναπαυμένην, ὅτι κατεβαρυνθώσαμεν μὲν τὸ χρῆμα μας καὶ προεκαλέσαμεν ἐντεῦθεν τεραστίαν ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν ἀναστάτωσιν, παρεμείναμεν ὅμως πιστοὶ εἰς τὸ καθῆκον καὶ συνεπεῖς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις μας ἀπέναντι τῶν πιστωτῶν. Ἐνδείκνυται ὅμως τοιοῦτος ἔνδοξος θάνατος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅταν πρόκειται περὶ οἰκονομικῶν ἀγώνων ὀλοκλήρων λαῶν, περικλειόντων ὡς γνωστὸν μυρίους κινδύνους; Ἐπειτα ἐρωτᾶται, ἕως πότε θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους μας ἀπέναντι τῶν πιστωτῶν του; Ὡς εἶδομεν, ἡ δανειακὴ πολιτικὴ τῆς τελευταίας δεκαετίας ὑπῆρξε τόσον κακὴ παρ' ἡμῖν, ὥστε ἡ τελικὴ ἀποφυγὴ τῆς πτωχεύσεως θὰ ἦτο ἀδύνατος καὶ ὑπὸ εὐνοϊκωτέρας διεθνέως οἰκονομικῆς συνθήκας. Ἡ πτώχευσις δὲν θὰ ἀπεφεύγετο καὶ παρὰ τὴν «ἐγκαιρον» ἀπομάκρυνσίν μας ἀπὸ τὴν χρυσὴν χρηματικὴν βάσιν. Θαύματα δυστυχῶς δὲν γίνονται πλέον εἰς τὸν κόσμον, οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι δὲν παραμελοῦνται ἀποινεῖ, ἀλτρουῖσται δὲ καὶ γενναιόδωροι κεφαλαιοδότης δὲν ὑπάρχουν οὐδαμοῦ. Ἰσως θὰ ἡδύνατο νὰ συνεχισθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀκόμη, ἡ δραχμὴ ὅμως θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐπίπεδα τοῦ παλαιοῦ γερμανικοῦ μάρκου. Τότε

ὅμως ἡ κρατικὴ πτώχευσις θὰ ἦτο τὸ μικρότερον κακόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς εὔρη.

Τίνα οἰκονομικὴν πολιτικὴν ἠκολούθησε σχετικῶς τὸ ἑλληνικὸν κράτος κατὰ τὸ τελευταῖον ἑπτάμηνον, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς ἀγγλικῆς λίρας μέχρι τῆς νόμῳ ἄρσεως τῆς σταθεροποιήσεως; Οὔτε τὴν μίαν, οὔτε τὴν ἄλλην ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαγραφομένων. Τὴν δευτέραν εὐλόγως τὴν ἀπέκρουσε τότε, διαβλέπον τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μᾶς ἔφερεν. Τὴν πρώτην ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Ἡ κυβέρνησις ἐλπίζουσα πάντοτε ὅτι θὰ ἐλαμβάνομεν οἰκονομικὴν ἐπικουρίαν ἐκ μέρους τῆς ἀλλοδαπῆς, δεσμευμένη δὲ καὶ διὰ προσωπικῆς ὑποσχέσεως τοῦ προέδρου τῆς πρὸς τοὺς ξένους, ὅτι οὐδέποτε αὕτη θὰ ἔφθανε μέχρι πτωχεύσεως, ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἀναβλητικότητος, ἣτις ἐξενεύρισε τὰς τάξεις τῶν ἐργαζομένων καὶ ἐξήτμισε τὸ κάλυμμα τοῦ χρήματός μας. Ἠκολουθήσαμεν ἐν ἄλλαις λέξεσι μίαν πολιτικὴν, ἣτις ἐν τέλει ἤγαγε καὶ εἰς τὴν πτώχευσιν καὶ εἰς τὴν ἄρσιν τῆς σταθεροποιήσεως μὲ ὅλα τὰ ἑκατέρωθεν κακά. Ἡ πρό τινων ἡμερῶν λαβοῦσα χώραν τυπικὴ ἄρσις τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ χρήματός μας εἶχε καταντήσῃ πλέον ἀναπόφευκτος μετὰ τὴν κρατικὴν πολιτικὴν τῶν τελευταίων μηνῶν. Δὲν ἔπρεπεν ὅμως νὰ ἀφεθοῦν τὰ πράγματα νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτὴν κατάστασιν.

II.—ΜΕΣΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΑΣ.

Ὅσονδήποτε δεινὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ μαστίζουσα σήμερον τὴν κοινωνικὴν καὶ δημοσίαν οἰκονομίαν μας κρίσις, δὲν λείπουν βέβαια τὰ μέσα τῆς θεραπείας τῆς· μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ταῦτα καὶ χρόνον πολὺν θὰ ἀπαιτήσουν καὶ θυσίας οὐχὶ μικράς. Πρὸ παντὸς θὰ ἀπαιτήσῃ ἡ θεραπεία σιδηρᾶν θέλησιν καὶ ἀποφασιστικότητα τῶν κυβερνώντων ὥς καὶ σύστημα οἰκονομικόν, σειρὰν δηλαδὴ συνδεδυασμένων μέτρων, ἀναφερομένων εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς οἰκονομικῆς μας ζωῆς, ἐν ἀλληλεξαρτήσῃ εὐρισκομένων καὶ καθωρισμένων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὅλα μαζὺ νὰ καταλήγουν εἰς τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα. Τοσαύτην σημασίαν ἔχει ἡ ὑπαρξίς καὶ τήρησις ἑνὸς συστήματος ἐνεργείας, ὥστε θὰ ἔφθανέ τις εἰς τὸ σημεῖον νὰ εὐχηθῇ διὰ τὸν τόπον μας μίαν—ἅς τὴν ὀνομάσωμεν οὕτω—οἰ-

κονομικὴν δικτατορίαν διὰ τινὰ ἔτη. Ἐναλλασσόμεναι κοινοβουλευτικαὶ κυβερνήσεις δὲν θὰ εἶναι πιθανῶς εἰς θέσιν νὰ ἐμμείνουν εἰς τὸ πλέγμα αὐτὸ τῶν ἐνδεικνυομένων οἰκονομικῶν μέτρων, οὕτω ὅμως θὰ ἐμειοῦτο καὶ ἡ ἐλπίς ταχείας καὶ ῥιζικῆς θεραπείας τῆς καταστάσεως.

Τὰ μέσα τῆς θεραπείας τῆς οἰκονομικῆς μας κρίσεως ἀντιστοιχοῦν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὰ προαναφερθέντα αἷτια της. Καὶ τὰ μέσα τῆς θεραπείας θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ὅθεν εἰς δύο κατηγορίας, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν θεραπείαν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, τῆς ἐπηρεασίας, ὡς εἶδομεν, καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τοπικὰ θεραπευτικὰ μέσα. Μὲ τὰ τελευταῖα δὲν θὰ ἔχωμεν νὰ ἀσχοληθῶμεν διὰ μακρῶν μετὰ τὴν διεξοδικὴν ἔρευναν τῶν τοπικῶν αἰτίων τῆς κρίσεως, ἐξ ἧς οὐχὶ δυσχερῶς θὰ ἡδύνατό τις νὰ συναγάγῃ καὶ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέσα τῆς θεραπείας.

Α'.—ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΑΝΑΓΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΚΡΙΣΙΝ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως συνάγεται ὅτι αὕτη δὲ εἶναι συνήθης οἰκονομικὴ κρίσις, ὅπως αἱ προπολεμικαὶ τοιαῦται. Εἴχομεν καὶ πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου διαταραχὰς τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ καταναλωτικῶν ἀναγκῶν, αἱ διαταραχαὶ ὅμως ἐκεῖναι ὑπῆρξαν προσωριναί, μικρᾶς ἢ μετρίας ἐντάσεως καὶ ἐκτάσεως καὶ οὐδαμῶς ἀπέκλειον τὴν ἐλπίδα τῆς αὐτομάτου ἀποκαταστάσεως τῆς παλαιότερας ἰσορροπίας. Ἀντιθέτως ἡ σύγχρονος κρίσις ἔχει βαθύτατα αἷτια καὶ κυρίως τὴν συνεπεία τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ τῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας οὗτος ἐδημιούργησε, σημαντικωτάτην ἀλλοίωσιν ἐν τῷ διεθνεί καταμερισμῷ τῶν παραγωγικῶν ἔργων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀχρήστευσιν τῆς ἐργασίας ἰδίως ἑκατομμυρίων βιομηχανεργατῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἀνθρωπότης δὲν πρέπει νὰ περιμένη ὡς ἄλλοτε φυσιολογικὴν τὴν πάροδον τῆς σημερινῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀνατολὴν καλυτέρων ἡμερῶν. Ἀνάλογα πρὸς τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὰ μέτρα τὰ ληπτέα πρὸς θεραπείαν της ἢ τοῦλάχιστον σημαντικὴν ἀνακούφισιν ἐκ ταύτης.

Τὸ μέσον τῆς θεραπείας, τὸ ὁποῖον εὔχονται καὶ ἐπιδιώκουν αἱ παλαιαὶ βιομηχανικαὶ χῶραι, εἶναι ἡ παλινδρομήσις τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας πρὸς τὸ προπολεμικὸν σύστημα τῆς διακρίσεως βιομηχανικῶν καὶ γεωργικῶν χωρῶν καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς μεταξὺ τῶν τοῦ πλεονάσματος τῆς βιομηχανικῆς ἢ γεωργικῆς παραγωγῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λέγουν, θὰ ἀπεκαθίστατο ἡ προτέρα ἁρμονία τῶν

διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, τὴν ὁποίαν ἤλθε νὰ διαταράξη ὁ πόλεμος καὶ ἡ δημιουργία πανταχοῦ νέων «θνησιγενῶν» βιομηχανιῶν. Τοιαύτη ὅμως παλινδρομήσις εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τοὺς μεγάλους βιομηχανικοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἐνσυνειδήτους καὶ ἄσυνειδήτους συνηγόρους των. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὰς παλαιὰς γεωργικὰς χώρας, νὰ ἀναπτύξουν καὶ αὐταὶ ἁρμονικώτερον τὰς παραγωγικὰς των δυνάμεις καὶ ἐξαρθοῦν οὕτω ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου. Ὅχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται τοιοῦτον τι, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ ἔπρεπε νὰ καταδικάζεται, ὥς συγκρουόμενον ἀναφρανδὸν μὲ τὴν διεθνῇ οἰκονομικὴν ἡθικὴν. Θὰ ἡδυνάτο τις ἴσως νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ νέος δρόμος, τὸν ὁποῖον βαδίζει ἡ παγκόσμιος οἰκονομία, ἐξασθενίζει τὴν παραγωγικότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καθ' ὅλου, ἀφ' οὗ ἐξασθενίζει τὸν διεθνῇ καταμερισμὸν τῶν ἔργων. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἐλαττώνει, ἂν δὲν τερματίζῃ τὴν ἀγρίαν διεθνῇ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ ἐξασθενίζει τὰς παγκοσμίους οἰκονομικὰς κρίσεις καὶ μαζὺ μὲ αὐτὰς καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον καταλλήλως διαμορφοῦμενον καὶ συμπληρούμενον εἶναι σχετικῶς τὸ καλύτερον καθεστῶς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς διαβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειτα δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ προσέχωμεν μόνον τὴν ἀνωτέραν παραγωγὴν, κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν ἀδικιῶν τῆς διανομῆς, οὔτε ἡ σήμερον μειονεκτικὴ ἀπὸ παραγωγικῆς ἀπόψεως βιομηχανικὴ ἐργασία τῶν τέως ἀγροτικῶν χωρῶν θὰ εἶναι πάντοτε τοιαύτη.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ἡ ὁδὸς πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ προπολεμικοῦ καθεστῶτος διεθνῶν δοσοληψιῶν εἶναι ἀποκεκλεισμένη, ἡ δὲ παράτασις τῆς σημερινῆς ἐκρύθμου μεταβατικῆς καταστάσεως ἐγκυμονεῖ τοὺς μεγίστους τῶν κινδύνων διὰ τὸν παγκόσμιον πολιτισμόν, δὲν μένει ἄλλη διέξοδος ἢ νὰ ἐπιταχυνθῇ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ νέον μεταπολεμικὸν ῥεῦμα τῆς σχετικῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς ἐκάστης κοινωνικῆς οἰκονομίας, τῆς ἁρμονικωτέρας ἀναπτύξεως ὅλων τῶν παραγωγικῶν της κλάδων καὶ κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ της εἰς τούτους.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἀναπροσαρμογῆς ταύτης πρέπει πρωτίστως νὰ παύσουν αἱ παλαιαὶ βιομηχανικαὶ χώραι συντηροῦσαι τοσοῦτον βιομηχανικὸν πληθυσμόν. Ἐφ' ὅσον κατὰ τὰ ἀλλαχοῦ λεχθέντα δὲν ὑπάρχει πιθανότης νὰ εὔρῃ ὁ βιομηχανικὸς οὗτος πληθυσμὸς πλήρη χρησιμοποίησιν τῶν ἐργατικῶν του δυνάμεων, πρέπει ὁ πλεονάζων τοιοῦτος ἢ νὰ τραπῇ πρὸς τὴν γεωργίαν τῆς πατρίδος του ἢ νὰ μεταναστεύσῃ εἰς ξένας χώρας, ἐχούσας ἀνάγκην βιομηχανι-

κῶν χειρῶν ἢ διαθετούσας γαίας πρὸς καλλιέργειαν. Δεδομένου ὅτι ἡ ἐγχώριος γεωργία μικρὸν μόνον μέρος τοῦ σήμερον ἀνεργοῦντος βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπορροφήσῃ (π.χ. ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἡν. Πολιτείαις), μένει διὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἡ ὁδὸς τῆς μεταναστεύσεως καὶ δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀραιῶς κατωκημένας ἀποικιακὰς περιοχάς. Ἐκεῖ θὰ ἠδύνατο ὁ πλεονάζων οὗτος βιομηχανικὸς πληθυσμὸς νὰ τραπῇ πρὸς τὴν γεωργίαν, βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους καὶ νὰ δώσῃ οὕτω ζωὴν εἰς τὴν σήμερον καθεύδουσαν ἐκεῖ οἰκονομίαν. Κατὰ τὸν διευθυντὴν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας Sir Josiah Stamp ἡ Ἀγγλία κατοικεῖται σήμερον ἀπὸ 45 ἐκ. ἀνθρώπων, ἐν ᾧ μόλις θὰ ἠδύναντο νὰ ζήσουν αὐτόθι 30 ἐκ. ἄνευ τῆς κολοσσιαίας βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας ταύτης. Ἀφ' ἑτέρου ὁ πρόεδρος Hoover ἔλεγε προσφάτως ὅτι ἡ Εὐρώπη κατοικεῖται νῦν ἀπὸ 100 ἐκ. ἀνθρώπων περισσότερον ἐκείνων τοὺς ὁποίους θὰ ἠδύνατο νὰ συντηρήσῃ, πράγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμε τὸν πρόην Γάλλον πρωθυπουργὸν Caillaux νὰ συστήσῃ οἰκονομικὴν προσάρτησιν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς ἀκώλυτον διοχέτευσιν ἐκεῖσε τοῦ πλεονάζοντος εὐρωπαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἐφωδιασμένου, ἐννοεῖται, μὲ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια, μὴ ἐλλείποντα ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, χρησιμοποιούμενα ὅμως σήμερον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἑκατομμυρίων ἀνέργων. Ἡ Εὐρώπη λοιπόν, ἡ περισσότερον πληττομένη ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν ἀνεργίαν, πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ μακρὸν βιομηχανικὸν της μονοπώλιον ἔληξε καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὸ ἡ ἐκμετάλλευσις, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσα ἔτη ἤσκει εἰς βάρος τῶν γεωργικῶν χωρῶν. Πρέπει νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὴν ἰδέαν τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας, ἔστω καὶ μὲ θυσίαν μέρους τῶν βιομηχανικῶν της κεφαλαίων καὶ γενικώτερον μέρους τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ της. Πρέπει νὰ πεισθῇ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀραιώσεως τοῦ βιομηχανικοῦ της πληθυσμοῦ θὰ ἐξαφανισθῇ ἡ ἀνεργία, ἡ γάγγραινα αὕτῃ τῶν κοινωνικῶν οἰκονομιῶν της. Τὸν πλεονάζοντα βιομηχανικὸν πληθυσμὸν τῆς Εὐρώπης θὰ ἠδύναντο νὰ ἀκολουθήσουν εἰς τὴν μεταναστευτικὴν του κίνησιν καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις Εὐρωπαϊῶν μεταναστῶν, οἱ ὅποιοι προκαλοῦν ἐκεῖ τὴν μεγάλην ἀνεργίαν ἢ ἀνεργοῦν οἱ ἴδιοι, διότι δὲν δύνανται πλέον νὰ εὗρουν ἐπασχόλησιν εἰς τὴν ὑπερτροφικὴν ἐπίσης βοραιοαμερικανικὴν βιομηχανίαν, δὲν θέλουν νὰ τραποῦν αὐτόθι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, οὔτε δύνανται νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς παλαιὰς των πατρίδας, ὅπου τοὺς ἀναμένει μεγαλυτέρα ἀθλιότης.

Συνήθως ὑποστηρίζεται ἐν ἄλλο μέσον ἐξαφανίσεως τῆς ἀνεργίας καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς οἰκονομικῆς ὁμαλότητος ἐν τῷ κόσμῳ, μέσον ὁμολογούμενως ὀλιγώτερον δυσκατόρθωτον ἀπὸ τὸ παρ' ἡμῶν ὑποστηριζόμενον, μετρίας ὅμως ἀποτελεσματικότητος, πάντως οὐχὶ ῥιζικόν. Π ρ ό κ ε ι τ α ι π ε ρ ἰ τ ῆ ς π ρ ο τ ε ι ν ο μ έ ν η ς ἐ λ α τ τ ώ σ ε ω ς τ ο ῦ χ ρ ό ν ο υ ἡ μ ε ρ η σ ί α ς

ἐργασίας τῶν βιομηχανεργατῶν κατὰ τὸ $\frac{1}{4}$ ἢ καὶ περισσότερον. Διὰ τοῦ μέσου τούτου δὲν θὰ ἐθεραπεύετο καθ' ἡμᾶς ῥιζικῶς ἡ νόσος, ἐκτὸς ἐὰν παρὰ τὴν μείωσιν τοῦ χρόνου ἐργασίας καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐργάτου—ἄλλως τὸ μέτρον δὲν θὰ εἶχεν ἀξίαν—παρέμενε σταθερὸν τὸ ἡμερομίσθιον, πρᾶγμα δυσκολώτατον, ἂν ὅχι ἀδύνατον. Ἐλαττουμένων ὅμως ἀναλόγως τῶν ἡμερομισθίων, θὰ ἥλλασεν οὕτω μόνον ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ καὶ δὴ τοῦ ἐργατικοῦ εἰσοδήματος. Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ μέτρον τοῦτο θὰ ἐμείωνε τὸν ἀριθμὸν τῶν παντελῶς ἀνέργων, διὰ νὰ καταστήσῃ ὅμως πολὺ μείζονα ἀριθμὸν ἐργατῶν μερικῶς ἀνέργους. Θὰ ἡλαφρύνετο ἐντεῦθεν τὸ βάρος τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ἐκ τῶν ἐπιδομάτων ἀνεργίας, θὰ ἐξηθλιοῦντο ὅμως εὐρύτεραι μάζαι τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ λόγῳ τοῦ μνημονευθέντος ὑποβιβασμοῦ τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων. Τὸ μέτρον τοῦτο θὰ ἡδύνατο μόνον νὰ ἐφαρμοσθῇ ὥς προσωρινὸν καὶ μεταβατικὸν τοιοῦτον μέχρι ῥιζικωτέρας λύσεως τοῦ ζητήματος, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἐργατικὸν ἡμερομίσθιον παραμένει ἀκόμη ἀρκετὰ ὑψηλόν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κίνδυνος ἐκ τῆς ἐλαττώσεώς του ἐξαθλιώσεως τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου.

Καθ' ἡμᾶς λοιπὸν ἡ ἁρμονικωτέρα κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑψηλίου κατὰ περιοχὰς καὶ παραγωγικοῦς κλάδους, ἐπιτυγχανομένη ἰδίως διὰ τῆς ἀθρόας μεταναστεύσεως ἐκ τῶν παλαιῶν βιομηχανικῶν χωρῶν εἰς τὰς ἀποικίας, ἀποτελεῖ τὸ μόνον ῥιζικὸν μέσον τῆς θεραπείας τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Παραλλήλως πρὸς αὐτὸ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συστήσωμεν καὶ ἄλλα τινὰ ἐπικουρικὰ μέσα θεραπείας, ἀνταποκρινόμενα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὰ ἐπικουρικὰ αἷτια τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως.

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ αὐτῶν ἔχει ἡ ρύθμισις τῶν διεθνῶν χρεῶν—ὅχι μόνον τῶν πολεμικῶν χρεῶν καὶ ἐπανορθώσεων—κατὰ τρόπον αἴροντα τὴν καταχρέωσιν ἐνίων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι σήμερον κύπτουν ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀφορήτων βαρῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς πολεμικὰς ἐπανορθώσεις ἔχει πλέον παγκοίνως ἀναγνωρισθῇ, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς οἰκουμένης ἐπιβάλλει νὰ παύσῃ ἡ περαιτέρω καταβολὴ τοιούτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλως τε οὐδαμῶς φαίνεται διατεθειμένη ἡ ἀφυπνιζομένη Γερμανία. Τὸ ἴδιον δύναται τις εἰπεῖν καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ διακρατικὰ χρέη, τὰ ὁποῖα ὅχι ὀλίγον παρακωλύουν τὴν ἀποκατάστασιν οἰκονομικῆς ὁμαλότητος. Παρ' ὅλην τὴν ἐπιφυλακτικότητά τῶν Ἑν. Πολιτειῶν, τοῦ κυριωτέρου πιστωτοῦ, φαίνεται ὅτι καὶ τούτων ἡ ζωὴ δὲν θὰ εἶναι μακρά. Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπιζημία ὅμως διὰ τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν καὶ ἡ ἐξ ἄλλων λόγων καταχρέωσις ἐνίων χωρῶν κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, προκαλοῦσα, ὥς εἵπομεν, μεγάλας συναλλαγματικὰς ἀνωμαλίας καὶ προάγουσα

τὴν ὑπερπαραγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν τιμῶν των. Καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα χρὴ δέον νὰ ρυθμισθοῦν κατὰ τρόπον παρακωλύοντα ἐν τῷ μέλλοντι τὴν συνομολόγησιν καταναλωτικῶν δανείων, διευκολύνοντα τὴν ἀπόσβεσιν τῶν ἤδη συνωμολογημένων τοιούτων καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις περιορίζοντα τὸ ποσὸν τῶν χρεῶν, ἐφ' ὅσον μία κοινωνικὴ οἰκονομία δὲν δύναται νὰ φέρῃ τοῦτο.

Σπουδαῖον ἐπικουρικὸν μέσον θεραπείας τῆς σήμερον νοσοῦσης ἀνθρωπότητος θὰ ᾔτο ἡ ἄρσις τῆς κρατούσης χρηματικῆς ἀκαταστασίας τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν παντοειδῶν κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἐπικρέμονται ἐπὶ τῶν ἐν χρήσει χρηματικῶν συστημάτων. Ὡς εἵπομεν καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ χρηματικὴ σταθερότης εἶναι ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ὁμαλῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τὸ πρῶτιστον τῶν ῥυθμιστέων ὑπὸ τοῦ κράτους κοινωνικῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων. Ἐφ' ὅσον ὅμως σήμερον ἡ χρηματικὴ ἀρρυθμία εἶναι μεγάλη, ἡ δὲ καλὴ θέλησις τῶν κατ' ἰδίαν κρατῶν—ὀπότε ὑπάρχει—εἶναι συγγνὰ ἀνεπαρκῆς ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν χρηματικὴν σταθερότητα, θὰ ᾔτο εὐκατεῖον, ἂν ἐπελαμβάνετο τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος διακρατικὴ διάσκεψις, ὑπεχρεοῦντο δὲ τὰ κράτη νὰ ἐκτελέσωιν τὰς ἀποφάσεις της. Μόνη ἡ καλυτέρα κατανομὴ μεταξὺ τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν τοῦ πρὸς χρηματικοὺς σκοποὺς ὑπάρχοντος ἐν τῷ κόσμῳ χρυσοῦ ἀποθέματος δὲν εἶναι ἀρκετή, ὅπως θέσῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τέρμα εἰς χρηματικὰς ἀρρυθμίας. Ἀπείρως ἐπωφελεστέρα θὰ ᾔτο ἡ ἴδρυσις μιᾶς διακρατικῆς ἢ ὀρθώτερον ὑπερκρατικῆς ἐκδοτικῆς τραπεζῆς μὲ ὑποκαταστήματα ἀνὰ τὰς διαφόρους χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ εἶναι ἐμπειπιστευμένη ἡ ῥύθμισις τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας τῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν.

Εἰς τὰ ἐπικουρικὰ αἷτια τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω καὶ ἡ παρατηρηθεῖσα τὰ τελευταῖα ἔτη αὔξησις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τὸ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παγκοσμίου πολέμου εὐρέως ἐφαρμοζόμενον ὀρθολογιστικὸν σύστημα παραγωγικῆς ἐργασίας καὶ τὰ παντοειδῆ ἐμπόδια τῆς διεθνοῦς κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ παρεμβλλόμενα ὑπὸ τῶν διαφόρων κρατῶν. Ἐρωτᾶται νῦν, ὑπάρχουν ἀντίστοιχα μέσα θεραπείας τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως;

Ἡ μὴ ἀπορρόφησις τῆς παγκοσμίου γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν ὀφείλεται ὅχι μόνον εἰς τὴν ἔντασίν της, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τοῦ καταναλωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν βιομηχανικῶν λαῶν, τὸ ὅποιον, ὥς εἶδομεν, μόνον μὲ δραστικὰ μέτρα θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνέλθῃ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑψημένη γεωργικὴ παραγωγή, ὀφειλομένη ἐν μέρει καὶ εἰς εὐνοϊκὰς καιρικὰς συνθήκας, δὲν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τὴν λαβοῦσαν χώραν τὸ τρέχον ἔτος ἐλάττωσιν τῆς καλλιεργηθείσης ἐπιφανείας εἰς τὰς ὑπερωκεα-

νείους χώρας. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη θὰ συνεχισθῇ πιθανῶς καὶ τὸ προσεχές ἔτος, ἂν παραμένῃ καὶ πάλιν ἡ προσφορὰ γεωργικῶν εἰδῶν ὑπεράνω τῆς ζητήσεως, μέχρις ὅτου συναντηθοῦν προσφορὰ καὶ ζήτησις. Τὴν ἐλάττωσιν θὰ τὴν ἐνισχύσῃ ἡ ῥύθμισις τοῦ ζητήματος τῆς καταχρεώσεως τῶν γεωργικῶν χωρῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα. Ὡς ἀντιλαμβάνεται τις, ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς γεωργικῶν εἰδῶν λαμβάνει χώραν ἀπείρως εὐχερέστερον τῆς ἐλαττώσεως τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Οὔτε μεγάλα κεφάλαια νεκροῦνται ἢ καταστρέφονται ἐντεῦθεν—τοῦλάχιστον κατὰ κανόνα—οὔτε ἀνεργία δημιουργεῖται. Τὴν ἐντεῦθεν ἐλάττωσιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος ἐξουδετερώνει μάλιστα καὶ ἡ πιθανὴ αὔξησις τῶν τιμῶν.

Τὸ ὀρθολογιστικὸν σύστημα τῆς παραγωγῆς ἀνήκει εἰς τὰ σύγχρονα μέσα αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, συνεπῶς δὲν δύναται τις κατ' ἀρχὴν νὰ τὸ καταδικάσῃ. Θὰ ἤρχετο μόνον ὅπως τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας παρακολουθῇ κατὰ τὰς περιοριστάσεις μείωσίν τις τοῦ ἡμερησίου χρόνου ταύτης ἄνευ ἐλαττώσεως τοῦ ἡμερομισθίου, πρὸς τὸν σκοπὸν διευκολύνσεως τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ ἐργάτου καί, εἰ δυνατόν, ἐπικουρικῆς ἐπασχολήσεώς του μὲ κηπουρικὰς ἢ ἄλλας μικρὰς γεωργικὰς ἐργασίας.

Τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὰ περιοριστικὰ μέτρα τῆς εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων, θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ταῦτα φαίνονται ἐν μέρει ἀναπότρεπτα, ἐφ' ὅσον τείνουν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκείας τῶν διαφόρων χωρῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τινων ἐτῶν κατευθύνονται αἱ κρατικαὶ προσπάθειαι. Κατὰ τὰ λοιπὰ θὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ ἐξασθενήσουν διὰ συμφωνιῶν μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν κρατῶν, ὑπαγορευομένων ἀπὸ τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν συμβαλλομένων.

Ταῦτα εἴχομεν νὰ εἴπωμεν ἀναφορικῶς πρὸς τὰ μέσα θεραπείας τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸσον τὸ βασικὸν θεραπευτικὸν μέσον, τῆς διοχετεύσεως τοῦ πλεονάζοντος βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τῶν πλεοναζόντων κεφαλαίων πρὸς τὰς ἀποικιακὰς περιοχάς, ὅσον καὶ τὰ ἐπικουρικὰ τοιαῦτα καὶ δὴ τῆς ἐξασθενίσεως τῆς διεθνοῦς καταχρεώσεως καὶ δημιουργίας ἐνιαίου παγκοσμίου χρηματικοῦ συστήματος, δὲν εἶναι εὐχερῶς πραγματοποιήσιμα. Εἰς τὴν λῆψιν τόσοις ῥιζικῶν—τῶν μόνων ῥιζικῶν—μέσων θεραπείας ἐπιπροσθοῦν μεγάλα ἐμπόδια, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον δὲν ἀρκοῦν κατὰ κανόνα ἡ καλὴ θέλησις καὶ αἱ θυσίαι μερικῶν κατ' ἰδίαν χωρῶν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ κοινὴ ἐνέργεια ὅλων, πρὸ παντὸς ἡ θετικὴ συνδρομὴ κρατῶν ἐκ τῶν αἰσθανομένων σήμερον ὀλιγώτερον τὴν παγκόσμιον κρίσιν. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο συνίστανται κυρίως τὰ ἐμπόδια, εἰς τὸ ἐγωϊστικώτατον δηλονότι πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διαπνέει τὰς ἐνεργείας

τῶν μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν κρατῶν καὶ τὴν δυσχέρειαν εὐρυτέρας ἀντιλήψεως τῶν ἰδιαιτέρων των συμφερόντων.

Δὲν δυνάμεθα ὅθεν νὰ ἐλπίζωμεν εἰς μίαν ῥιζικὴν καὶ ταχεῖαν θεραπείαν τῆς νοσηρᾶς αὐτῆς καταστάσεως; Ἄν λάβωμεν ὥς βάσιν τὴν πεῖραν τοῦ παρελθόντος καὶ δὴ τοῦ προσφάτου παρελθόντος, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν μεγάλας ἐλπίδας. Τὸ πνεῦμα τῆς διεθνοῦς συνεργασίας δὲν φαίνεται νὰ ὥρμασεν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν λαῶν, οὔτε ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν κέκτηται τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος διὰ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰ κράτη πρὸς λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάσις τῆς Γαλλίας, ἥτις ὑποφέρουσα σήμερον σχετικῶς ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων μεγάλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν λόγῳ κυρίως τῆς ἁρμονικωτέρας κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ της μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς, ἀντὶ νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, ἐπιτείνει τὴν κρίσιν μὲ τὰ μέτρα τὰ ὅποια συχνὰ λαμβάνει. Ὑπενθυμίζομεν, ἐκτὸς τῆς δαμοκλείου σπάθης τῶν ἐπανορθώσεων τῆς ἐπισειομένης ἐκάστοτε ὑπεράνω τῆς γερμανικῆς κεφαλῆς, τὴν συγκέντρωσιν τοῦ χρυσοῦ ἐπὶ μεγάλῳ κινδύνῳ τῶν εὐρωπαϊκῶν χρηματικῶν συστημάτων, τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ πιστώσεων της μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πτώσιν τῆς λίρας στερλίνας, τὴν ἐκ πολιτικῆς καχυποψίας ματαίωσιν τῆς γερμανοαυστριακῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως καὶ τὴν παροχὴν τῆς οἰκονομικῆς της ἐνισχύσεως μόνον εἰς τὰ κράτη, τὰ ὅποια κρατεῖ σφιγκτὰ προσδεδεμένα εἰς τὸ πολιτικόν της ἄρμα. Αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἀφ' ἑτέρου, ἡ κατ' ἐξοχὴν αὐτάρκης χώρα τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν δεικνύουν διάθεσιν παροχῆς θετικῆς συνδρομῆς πρὸς οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τῆς Εὐρώπης, προσφάτως μάλιστα ἤρχισαν ὑπομιμνήσκουσαι εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη τὰ προσωρινῶς ἀνασταλέντα πολεμικά των χρέη. Ἀκόμη χαρακτηριστικώτερον εἶναι τὸ ναυάγιον τῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῶν τεσσάρων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κοινωνικῶν οἰκονομιῶν τῶν παραδουναβείων χωρῶν, ὀφειλόμενον εἰς πολιτικὰς ἀντιζηλίας τῶν συμμετασχόντων. Τέλος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀμνημόνευτος καὶ ἡ νεκρικὴ σιγὴ—κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐφημερίδων—μὲ τὴν ὁποίαν τὸ συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν ἐδέχθη προσφάτως τὰς ἐκκλήσεις τοῦ Ἑλλήνος πρωθυπουργοῦ καὶ μάλιστα πρωθυπουργοῦ τοῦ διεθνοῦς κύρους τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, περὶ σωτηρίας τῆς ἐλληνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ἐν τούτοις δὲν ἀπελπιζόμεθα τελείως. Ἡ πιθανὴ παράτασις τῆς μεταβατικῆς καταστάσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν σήμερον διατρέχομεν καὶ συνεπῶς ἡ ἐπιδείνωσις τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως θὰ καταδείξουν σαφέστερον τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν σημερινῶν ἡμιμέτρων ἢ σπασμωδικῶς λαμβανομένων μέτρων καὶ θὰ πείσουν πάντας τοὺς σήμερον ἀμφιρρέποντας περὶ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τῆς εὐρυτάτης διεθνοῦς συνεργασίας.

Τότε ὅλοι θὰ παύσουν προσηλούμενοι εἰς τὸ στενὸν τοπικόν των συμφέρον καὶ θὰ εἶναι πρόθυμοι εἰς θυσίας. Ἀρκεῖ μόνον οἱ κυβερνῶντες τοὺς λαοὺς νὰ μὴ ἀντιληφθοῦν πολὺ ἄργα τὸ πραγματικὸν συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἔθνους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν.

Β'.— ΤΟΠΙΚΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΣΑ.

Ἡ ῥιζικὴ θεραπεία τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως θέλει ἀσκήσει ἀναμφισβητήτως εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Κατόπιν αὐτῆς θὰ ἐπετυγχάνετο ἀφθονωτέρα καὶ εἰς ἱκανοποιητικωτέρας τιμὰς πώλησις τῶν ἐξαγωγικῶν μας προϊόντων, τὰ μεταναστευτικὰ ἐμβάσματα θὰ ἥρχιζον νὰ ἀνέρχωνται καὶ ἡ ἐμπορικὴ μας ναυτιλία θὰ ἀπέδιδε μεγαλύτερα κέρδη. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως δὲν εἶναι σημαίνων κρίκος εἰς τὴν διεθνή οἰκονομικὴν ἄλυσιν καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη χώρα ὅπως λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιβαλλομένων ῥιζικῶν θεραπευτικῶν μέσων, οὔτε ἡ συμμετοχὴ της ἢ μὴ εἰς ταῦτα θὰ ἐβάρυνε πολὺ ἐπὶ τῆς πλάστιγγος. Ἄλλως τε εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι ἡ ῥιζικὴ θεραπεία τῆς κρίσεως δὲν φαίνεται ἐγγύς. Ἡ ἀνθρωπότης, ὁρρωδοῦσα πρὸ τῶν μέσων τῆς ῥιζικῆς θεραπείας, θὰ ζητήσῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀκόμη νὰ εὔρῃ ἀνακούφισιν εἰς ἡμίμετρα, διαπεποτισμένα ὅπως συνήθως ἀπὸ τοπικὸν ἐγωϊσμὸν καὶ πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν.

Κατόπιν τούτου σκόπιμον εἶναι ὅπως ἀναζητήσωμεν κυρίως ἐν τῷ τόπῳ τὰ μέσα τῆς θεραπείας τῆς κρίσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας μας οἰκονομίας. Τοῦτο ἐπιβάλλεται καὶ λόγῳ τῆς προσφάτου ἀθετήσεως τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους μας ἀπέναντι τῶν ἐξωτερικῶν του πιστωτῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν διὰ τὸ προσεχὲς μέλλον σημαίνουσιν ἐξωτερικὴν οἰκονομικὴν ἀρρωγὴν. Πρέπει λοιπὸν δι' ἰδίων μέσων καὶ προσπαθειῶν νὰ ἐδραιώσωμεν τὴν κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν ἐπὶ σταθερωτέρων βάσεων, ὥστε νὰ μὴ κλονίζεται μετὰ τὴν πρώτην πνοὴν τοῦ ἀνέμου. Τότε θὰ εἶναι εὐχερὴς καὶ ἡ ἐξυγίανσις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, διότι ἀνθηρὰ δημοσία οἰκονομία δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἐντὸς ἀσθενικῆς κοινωνικῆς τοιαύτης.

Ἡ ῥιζικὴ καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ταχυτέρα θεραπεία τῆς κρίσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας μας οἰκονομίας δὲν θὰ εἶναι καθ' ἡμᾶς εὐχερὴς, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν πραγματοποιήσιμος, ἄνευ τῆς ἐπὶ τινὰ ἔτη πλήρους ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους καὶ μερικῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιούτου. Ἡ συνέχισις τῆς καταβολῆς τῶν τόκων καὶ χρεωλυσίων τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν κρατικῶν δανείων θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ὅχι μόνον πρὸς τὴν χρηματικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴν

γενικώτερον καταβαράθρωσιν, ἐν ᾧ ἂφ' ἐτέρου ἢ ἀναστολῇ τῆς καταβολῆς μόνον τοῦ χρεωλυσίου ἢ καὶ μικροῦ μέρους τῶν τόκων θὰ παρατείνῃ τὴν νοσηρὰν κατάστασιν καὶ θὰ δυσχεράνῃ τὴν οἰκονομικὴν μας ἀνάρρωσιν. Εὐκταῖον θὰ ἦτο, ἂν, προκειμένου περὶ τῶν ἐξωτερικῶν δανείων, παρείχετο τὸ χρεωστάσιον τοῦτο εἰς τὸ κράτος μας τῇ συγκατατέθει καὶ τῆς ὁμάδος τῶν ἀλλοδαπῶν πιστωτῶν ἢ τῆς δημοσιονομικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν. Τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο ὅπωςδὴποτε δυσχερές, ὅχι ὅμως καὶ ἀδύνατον. Ἄν οἱ ξένοι θελήσουν νὰ κατίδουν τὰ πραγματικά των συμφέροντα, καθοδηγηθοῦν δὲ καὶ παρ' ἡμῶν καταλλήλως πρὸς τοῦτο, θὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς χώρας μας ὠφελεῖ ἔξ ἴσου αὐτοὺς ὅσον καὶ τὴν κοινωνικὴν μας οἰκονομίαν καὶ ὅτι ἡ ἐπιτάχυνσις αὕτη δὲν θὰ εἶναι δυνατὴ ἄνευ τῆς εἰρημένης θυσίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὔτοι ἀμβλυποῦντες θὰ ἡρνοῦντο νὰ παράσχουν τὴν συγκατάθεσιν των, πάλιν, φρονοῦμεν, τὸ κράτος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ διστάσῃ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐνδεδειγμένην λύσιν. Οἱ φόβοι οἰκονομικοῦ ἢ ἄλλου ἀποκλεισμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων ἢ ὁ κίνδυνος, μήπως χολωθῇ ὁ ὀργανισμὸς τῆς Γενεύης, δὲν φαίνονται πολὺ σοβαροί.

Ὁ χρόνος τῆς ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπακριβῶς ἐνταῦθα. Ὅσον ἐντονώτεροι θὰ εἶναι αἱ προσπάθειαι μας πρὸς οἰκονομικὴν καὶ δημοσιονομικὴν ἀνόρθωσιν, τόσον ταχύτερον θὰ τερματισθῇ ἡ περίοδος τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ συνεπῶς καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ χρεωστασίου θὰ εἶναι βραχύτερον. Παρελθόντος τοῦ χρόνου τούτου πρέπει νὰ ἐπαναρχίσῃ βαθμιαίως ἡ καταβολὴ τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου εἰς τοὺς ξένους καὶ ἡμεδαποὺς πιστωτάς. Διὰ νὰ εἶναι ὅμως αὕτη ἀπρόσκοπτος εἰς τὸ μέλλον, ἐνδείκνυται ἡ προγενεστέρα ἀναθεώρησις τῶν δανειακῶν συμβάσεων πρὸς ἄρσιν τῶν ἐξαιρετικῶν ἐπαχθῶν των ὅρων, ἰδίως πρὸς μείωσιν τοῦ συγχρὰ τοκογλυφικοῦ τόκου καὶ πρὸς παράτασιν τοῦ χρόνου τῆς ἀποσβέσεως.

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν καὶ μόνον θὰ δυνηθῶμεν ἄνευ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸ ἔργον τῆς οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως. Τὰ μέτρα, τὰ ὅποια θὰ ἔπρεπε τότε νὰ ληφθοῦν, δεόν νὰ ἀναφέρονται ἂφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἰσοζυγίου τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ, ἂφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν χρηματικὴν σταθερότητα. Ἡ ἰσοσκελισις τοῦ προϋπολογισμοῦ θὰ δυσχερανθῇ μὲν ἐκ τῆς μειώσεως τῶν ἐσόδων καὶ δὴ τῶν εἰσαγωγικῶν δασμῶν λόγῳ τῆς μειώσεως τῆς εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων κατὰ τὰ κατωτέρω ἐκτεθησόμενα, θὰ διευκολυνθῇ ὅμως μεγάλως ἀπὸ τὴν ἀναστολὴν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους, κατόπιν τῆς ὁποίας τὸ σημαντικώτερον κονδύλιον τῶν ἐξόδων θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ

δυσβάστακτον βάρος. Ἡ ἀναστολή τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἀπαραιτήτους οἰκονομίας εἰς τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν δημοσίων δαπανῶν, θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὸ κράτος ὄχι μόνον τὴν περαιτέρω ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ὡς τοιούτου, ἀλλὰ καὶ τὴν συνέχισιν δι' ἰδίων μέσων τῶν ὑπὸ ἐκτέλεσιν μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων (ὕδραυλικῶν ἔργων τῶν πεδιάδων Ἀξιοῦ καὶ Στρυμῶνος, σιδηροδρόμου Βεροίας—Καλαμπάκας, ὁδικοῦ δικτύου), τὰ ὅποια ἄλλως διατρέχουν κίνδυνον φθορᾶς ἢ καταστροφῆς. Ἐκτὸς τῶν κολοσσιαίων κεφαλαίων, τὰ ὅποια οὕτω θὰ ἐχάνοντο, θὰ ἐδυσχεραίνετο καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐξυγίανσις τῆς χώρας, τῆς ὁποίας τὰ ἐκτελούμενα ἔργα δὲν πρόκειται νὰ εἶναι μικρὸς συντελεστής. Κυρίως ὅμως τὸ ἔργον τῆς ἰσοσκελίσεως τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ εἶναι ἔργον χρηματικῆς σταθερότητος. Ἄνευ σταθερᾶς ἀξίας τοῦ χρήματος δὲν εἶναι δυνατὸς ὁ ἀκριβὴς ἐκ τῶν προτέρων ὑπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κράτους, οὔτε κατόπιν ἐνδεχομένης πτώσεως τῆς ἀξίας του δύνανται τὰ ἔσοδα νὰ παρακολουθήσουν κατὰ πόδας τὰ ῥαγδαίως ἀνερχόμενα ἔξοδα.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν χρηματικὴν σταθερότητα, τῆς ὁποίας κατ' ἐπανάληψιν ἐξήρομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν μεγίστην σημασίαν. Διὰ νὰ εἶναι ῥιζικὰ τὰ μέτρα πρὸς χρηματικὴν σταθερότητα, πρέπει πρωτίστως νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὴν φυσιολογικὴν ἰσοσκελίσιν καὶ εἴτα τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων. Κατὰ δεύτερον λόγον ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς ἰσχυροῦ καλύμματος τῶν κυκλοφορούντων γραμματίων τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς ἐξ αὐτουσίου χρυσοῦ ἢ συναλλάγματος εἰς χρυσόν.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸν πρῶτον παράγοντα τῆς χρηματικῆς σταθερότητος, ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ὁποίου θὰ γνωρίσωμεν ἐν ὀλίγοις καὶ τὰ πλεῖστα τῶν εἰδικωτέρων μέτρων οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως τῆς χώρας, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

Τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀποσυνθέσωμεν εἰς τὰ ἑξῆς κυρίως εἰδικὰ οἰκονομικὰ ἰσοζύγια, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς παρ' ἡμῖν οἰκονομικὰς συνθήκας :

1) Τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐξ ἀνταλλαγῆς ἐμπορευμάτων.

2) Τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐκ διεθνῶν ταξειδίω-
ων καὶ μεταναστεύσεων.

3) Τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐξ ὑπηρεσιῶν ἐπ' ἀμοιβῇ παρεχομένων.

4) Τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐξ εἰσοδημάτων ἀλλοδαπῶν κεφαλαίων ἐν γένει.

Τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἰσοζυγίων τούτων ὑπῆρξεν, ὡς εἴπομεν, μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ὑπερμέτρως παθητικόν. Τὸ ἰδεῶδες βέβαια θὰ ἦτο ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἢ ἰσοσκέλισίς του. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνη ἀμέσως, δεόν νὰ προχωρήσωμεν συστηματικῶς πρὸς μίαν ἐξασθένεισιν τῆς παθητικότητός του. Τοῦτο δύναται νὰ γίνη πρὸς δύο διαφόρους κατευθύνσεις, πρῶτον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐντοπίου παραγωγῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐπιτεύξεως μερίζονος αὐταρκειᾶς καὶ μειώσεως οὕτω τῆς εἰσαγωγῆς ξενικῶν προϊόντων καὶ δεύτερον τὴν τοποθέτησιν μεγαλυτέρας ποσότητος ἡμεδαπῶν προϊόντων εἰς τὰς ξένας ἀγορὰς καὶ μὲ εὐνοϊκωτέρας τιμάς.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν μέσων ἐνισχύσεως τῆς ἐντοπίου παραγωγῆς, τὰ ὅποια καὶ συνιστοῦν τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς οἰκονομικῆς τοῦ κράτους πολιτικῆς. Ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐνίσχυσις δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν γεωργίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπότινων ἐτῶν εὐλόγως προσβλέπει τὸ κράτος μετὰ ἰδιαιτέρας στοργῆς, ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἐπιδεκτικὴν παρ' ἡμῖν ἀκόμη μερίζονος ἀναπτύξεως. Δὲν δυνάμεθα βέβαια νὰ φιλοδοξῶμεν, ὅπως ἀποκτήσωμεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀνθοῦσαν ἐξαγωγικὴν βιομηχανίαν· δὲν θὰ ἦτο ὅμως ἀφ' ἐτέρου παράλογος ἡ ἀξίωσις τῆς ἀποκτήσεως βιομηχανικῆς αὐταρκειᾶς, τοῦλάχιστον εἰς τὰ βιομηχανικὰ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης, ὡς καὶ τῆς ἰδιαιτέρας κρατικῆς ἐνισχύσεως τῶν βιομηχανικῶν μας κλάδων, οἱ ὅποιοι ἤδη ἀπὸ ἐτῶν ἀντικρύζουν τὸν διεθνῆ συναγωνισμόν. Διὰ τῆς βιομηχανικῆς μας ἀναπτύξεως θὰ ἐπιτύχωμεν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν παραγωγικὴν ἐπασχόλησιν ἑνὸς μεγάλου μέρους τοῦ ὑπεραρίθμου ἀστικοῦ πληθυσμοῦ μας, τοῦ διάγοντος σήμερον εἰς τὰς πόλεις ζωὴν αὐτόχρημα παρασιτικὴν. Ἡ προσπάθεια τοῦ κράτους καὶ ἰδιωτικῶν ὀργανώσεων πρὸς εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν ἐγγχωρίων βιομηχανικῶν προϊόντων μεταξὺ τῶν ἐντοπίων καταναλωτῶν εἶναι ἀπολύτως ἀξιοσύστατος. Πρέπει ὅλοι νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ὑψιστα ἐθνικὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἐπιβάλλουν τὴν προτίμησιν τούτων, μάλιστα μετὰ τὰς τελευταίας οὐχὶ εὐκαταφρονήτους προόδους τῆς βιομηχανίας μας. Δὲν τὴν ὑπαγορεύουν μόνον λόγοι χρηματικῆς σταθερότητος, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης τῶν παραγωγικῶν τάξεων, τέλος αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐξυψώσεώς μας ἐπὶ ἀνωτέρου ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου. Πρέπει ὅμως ἐκ παραλλήλου καὶ οἱ βιομήχανοί μας νὰ ἐντείνουν τὰς προσπάθειάς των πρὸς ἔτι μεῖζονα ποιοτικὴν βελτίωσιν τῶν παραγομένων εἰδῶν καὶ νὰ ἐθισθοῦν εἰς μετριώτερα κέρδη.

Ἐξ ἑτέρου αἱ προσπάθειαι μας δεόν νὰ κατευθύνωνται εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ἀγορῶν καταναλώσεως τῶν ἐξαγωγικῶν μας προϊόντων, ἐν τῷ μέτρῳ πάντοτε τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγωγῶν μας. Πρὸς τοῦτο, ὡς εἵπομεν, δεόν νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὴν ἐμπορικὴν μας πολιτικὴν, ἀφ' οὗ ἡ πατροπαράδοτος πολιτικὴ τῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ῥήτραν τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου κράτους δὲν ἔδωκεν ἐν Ἑλλάδι ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Πρὸς ποίαν ὁμως κατεύθυνσιν δεόν νὰ στραφῇ ἡ ἀναθεώρησις αὕτη;

Πολλαὶ ὁδοὶ ὑπάρχουν, τὰς ὁποίας θὰ ἡδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ νέα ἐλληνικὴ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ, ἡ κατευθυνομένη πρὸς τὴν ἐξασθένισιν καὶ ἐν τέλει τὴν ἄρσιν τῆς παθητικότητος τοῦ ἐμπορικοῦ ἡμῶν ἰσοζυγίου. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι δασμολογικῆς φύσεως καὶ συγκεκριμένως τῆς ἐπιβολῆς σχεδὸν ἀπαγορευτικῶν δασμῶν ἐπὶ εἰδῶν τινων πολυτελείας ἢ εἰδῶν παραγομένων εἰς ἐπαρκῇ ποσότητι καὶ ἱκανοποιητικὴν ποιότητα ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν ἐπιβολὴν κᾶπως ἡπιωτέρων δασμῶν ἐπὶ ἄλλων εἰδῶν, μὴ παραγομένων ἀλλὰ δυναμένων νὰ παραχθοῦν ἐν τῷ τόπῳ εἰς ἐπαρκεῖς ποσότητες. Ἡ ὁδὸς αὕτη τῆς ἐπιτάσεως τοῦ τελωνειακοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ξένων προϊόντων δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἡ καλυτέρα καὶ λόγῳ ἄλλων μειονεκτημάτων τοῦ συστήματος τούτου, κυρίως ὁμως λόγῳ τῶν ἐντεῦθεν κινδύνων τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἐλληνικῶν προϊόντων.

Σημαντικῶς ἐπωφελεστέρα φαίνεται ἡ ὁδὸς τοῦ ἐκάστοτε καθορισμοῦ τῆς ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσακτέας ποσότητος ἐνὸς ἐκάστου εἴδους, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ σύστημα συμψηφισμοῦ τῶν μετὰ τῶν κατ' ἰδίαν ξένων χωρῶν ἐμπορικῶν δοσοληψιῶν μας. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς εἰσακτέας ποσότητος ἐμπορευμάτων αἴρεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀνισοσκελείας τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου λόγῳ ὑπερμέτρου εἰσαγωγῆς, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ συστήματος τοῦ συμψηφισμοῦ τῶν ἐμπορικῶν δοσοληψιῶν ἐξασφαλίζεται ὁπωσδήποτε ἡ ἐξαγωγή. Βεβαίως ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ συμψηφισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὅτι τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον τῆς πατρίδος μας μετὰ μιᾶς ἐκάστης τῶν ξένων χωρῶν δύναται νὰ εἶναι μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἰσοσκελισμένον, ὥστε νὰ διαγράφωνται ἀμοιβαίως αἱ ἐκατέρωθεν χρεापαιτήσεις. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ξένους τόσον μεγάλην ποσότητα καὶ ποικιλίαν εἰδῶν, ὥστε νὰ ἀποβλέπῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἄμεσον ἰσοσκέλισιν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐμπορικοῦ τῆς ἰσοζυγίου μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν συνέβαινε τοῦτο, πάλιν ὁ συμψηφισμὸς ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐννοίαν δὲν θὰ ἦτο δυνατός. Αἱ ἐμπορικαὶ μας δοσοληψίαι μεθ' ὅλων τῶν ξένων κρατῶν ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν

θὰ ἄφηνον πάντοτε ἐν plus ἢ minus, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι θὰ περι-
εστρέφετο τοῦτο ἐντὸς ὠρισμένων ὁρίων.

Ἡ ἐφαρμογὴ τόσον τοῦ συστήματος τοῦ καθορισμοῦ τῶν εἰσακτέων ποσοτήτων ὅσον καὶ τοῦ συμψηφισμοῦ τῶν ἐμπορικῶν δοσοληψιῶν παρου-
σιάζει ὁμολογουμένως μεγάλας, ὅχι ὅμως καὶ ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, ἐπὶ
τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθωμεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ. Ἀφ' ἐτέ-
ρου πολλὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἰδίως τοῦ συστήματος τοῦ συμψη-
φισμοῦ. Πρῶτον, μᾶς βοηθεῖ τὸ γεγονὸς τῆς παθητικότητος τοῦ ἐμπορικοῦ
μας ἰσοζυγίου μὲ τὰς περισσοτέρας τῶν ξένων χωρῶν, ὅπως ἀρχίσωμεν ἡμεῖς
πρῶτοι διαπραγματεύσεις συνομολογήσεως τοιούτων ἐμπορικῶν συμφωνιῶν.
Ἐπειτα, τὰ ἐξαγωγικά μας εἶδη καὶ κυρίως ὁ καπνὸς θὰ ἠδύναντο νὰ εὗρουν
ἀγορὰς καταναλώσεως εἰς τὰς περισσοτέρας ξένας χώρας, ἰδίως τὰς βιομη-
χανικὰς, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰς ἀγροτικάς. Μάλιστα αἱ οἰκονομικαὶ μας συνθῆ-
και ἐπιτρέπουν τὴν αὕξησιν τῆς παραγομένης ποσότητος τῶν σπουδαιοτέρων
ἐξαγωγικῶν μας εἰδῶν, ἀρκεῖ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ κατανάλωσίς των. Ὡσαύ-
τως σπουδαίως μᾶς ὑποβοηθεῖ τὸ ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσακτέα εἶδη
θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προμηθευθῶμεν ἀπὸ περισσοτέρας τῆς μιᾶς ξένας χώρας,
ὁπότε καὶ ὀφείλομεν νὰ προτιμήσωμεν ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δείκνυνται συγ-
καταβατικώτεραι ἀπέναντι τῶν ἐξαγωγικῶν μας προϊόντων. Συγκεκριμένως
θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξασφαλίσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν κατανάλωσιν
ἱκανῶν βιομηχανικῶν μας προϊόντων (νημάτων, ὑφασμάτων, σαπώνων, λιπα-
σμάτων, πέλων κ.τ.λ.) εἰς τὰς γειτονικὰς βαλκανικὰς ἀγορὰς, ἔναντι λήψεως
παρ' αὐτῶν διαφόρων γεωργικῶν εἰδῶν, ὧν ἔχομεν ἀνάγκην. Τέλος δὲν θὰ
ἔπρεπε σχετικῶς νὰ μείνῃ ἀμνημόνευτον καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ πιθανὸς ἀπο-
κλεισμός τῆς πατρίδος μας ἀπὸ πάσης δανειακῆς ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῆς ἀλ-
λοδαπῆς, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὀδυνηρὸς, μᾶς ἀπαλλάσσει πολυειδῶν δε-
σμεύσεων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Ἐννοεῖται, τοι-
αύτας συμψηφιστικὰς συμφωνίας δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συνομολογήσωμεν ἐν
ἀρχῇ ἢ μὲ τὰς χώρας, αἱ μετὰ τῶν ὁποίων ἐμπορικά μας δοσοληψίαι ἐπι-
βάλλουν τὸ τοιοῦτον. Πλὴν τούτου οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι δὲν
ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ ἡμᾶς ἡ καθιέρωσις ἐνὸς τοιούτου συστήματος ἐξωτερι-
κῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Πρέπει ἡ ἐμπορικὴ πολιτικὴ καὶ τῶν ἄλλων νὰ υἱοθε-
τήσῃ τὸ σύστημα τοῦτο, τοῦθ' ὅπερ θὰ συμβῇ μόνον ἐφ' ὅσον αἰσθάνονται
καὶ τὰ ξένα κράτη τὴν ἐπιτακτικὴν πρὸς τοῦτο ἀνάγκην.

Ὅλίγας λέξεις θὰ εἴχομεν νὰ προσθέσωμεν ὅσον
ἀφορᾷ τὰ τρία ἄλλα εἰδικὰ ἰσοζύγια τοῦ γενικοῦ ἰσο-
ζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεαπαιτήσεων.

Τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐκ διεθνῶν ταξειδίων καὶ μεταναστεύσε-
ων εἶναι ἤδη ἐνεργητικόν, θὰ ἠδύναντο δὲ νὰ γίνῃ ἔτι ἐνεργητικώτερον κυ-
ρίως διὰ τῆς μείζονος ἐνισχύσεως τοῦ περιηγητισμοῦ, ἔχοντος ἤδη νὰ πα-

ρουσιάση παρ' ἡμῖν ἱκανὰς προόδους κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἀφ' ἑτέρου τὸ ἰσοζύγιον τοῦτο θὰ δεχθῇ πιθανῶς ἰσχυρὸν κτύπημα ἐκ τῆς κρατούσης χρηματικῆς ἀκαταστασίας, ἣτις θὰ ἀποτρέψῃ πολλοὺς Ἑλλήνας τῆς ἀλλοδαπῆς, ἰδίως μετανάστας τῆς Ἀμερικῆς, νὰ στέλλουν τὰς οἰκονομίας των εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ τὸ ἰσοζύγιον χρεαπαιτήσεων ἐξ ὑπηρεσιῶν εἶναι ἤδη ἐνεργητικόν, χάρις εἰς τὰς ὑπηρεσίας τὰς παρεχομένας ὑπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ μας στόλου εἰς τὰς διεθνεῖς μεταφοράς. Καὶ τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ ἐνεργητικώτερον κυρίως διὰ τῆς ἐνισχύσεως μερικῶν ἐπιχειρηματικῶν μας κλάδων, εὐρισκομένων σήμερον εἰς χεῖρας ἀλλοδαπῶν, ὡς τοῦ καπνεμπορίου καὶ τῶν ἀσφαλίσεων πάσης φύσεως.

Τέλος τὸ ἰσοζύγιον ἐξ εἰσοδημάτων ἀλλοδαπῶν κεφαλαίων πρόκειται νὰ χάσῃ τὴν παθητικότητά του μετὰ τὴν προτεινομένην προσωρινὴν ἀλλ' ὀλοκληρωτικὴν ἀναστολὴν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους. Βεβαίως παραμένουν πάντοτε τὰ ξένα κεφάλαια, τὰ τοποθετημένα παρ' ἡμῖν εἰς δάνεια πρὸς νομικὰ πρόσωπα ἢ καὶ εἰς ἐπιχειρήσεις, τὸ ἐκ τούτων ὅμως εἰσόδημα τῆς ἀλλοδαπῆς ἐξουδετεροῦται πλήρως διὰ τοῦ εἰσοδήματος τῶν κεφαλαίων τῶν ἐν Ἑλλάδι κατοικούντων Ἑλλήνων, τῶν τοποθετημένων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ τὰ ὅποια ἠῤῥησαν ὅχι ὀλίγον κατὰ τὴν περίοδον τῆς τελευταίας συναλλαγματικῆς καὶ νομισματικῆς μας κρίσεως.

Ταῦτα εἶχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅσον ἀφορᾷ τὸν πρῶτον καὶ σπουδαιότερον παράγοντα τῆς χρηματικῆς μας σταθερότητος, τὴν ἰσοσκέλιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν μας χρεαπαιτήσεων. Ὁ τελικός μας σκοπὸς πρέπει ὅμως νὰ εἶναι οὐχὶ ἡ ἰσοσκέλις, εὐχερῶς πραγματοποιουμένη διὰ τῆς ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους καὶ μικροῦ περιορισμοῦ τῆς εἰσαγωγῆς, ἀλλ' ἡ ἐνεργητικότης τοῦ ἐν λόγῳ ἰσοζυγίου. Μόνον ἐφ' ὅσον θὰ καθίστατο τοῦτο ὁμαλῶς ἐνεργητικόν—ἡ ἐνεργητικότης χάρις εἰς τὰ εἰσρέοντα ξένα κεφάλαια πρὸς βραχυχρόνιον ἢ μακροχρόνιον ἐνταῦθα τοποθετησιν δὲν εἶναι ἀρκετὴ—καὶ καθ' ὃ μέτρον θὰ συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἦτο δυνατή, ὡς εἴπομεν, καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου μας χρέους. Κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐκρύθμου καταστάσεως πρὸς τὴν φυσιολογικὴν ἰσοσκέλιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων θὰ ἐνεδεικνύοντο περιοριστικὰ τινὰ μέτρα τῆς κινήσεως τοῦ συναλλάγματος, ἀποβλέποντα ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς κυβείας καὶ τῆς ἐξαγωγῆς κεφαλαίων ἐκ τῆς χώρας. Τὰ μέτρα ταῦτα θὰ ἔδει νὰ βαίνουν ἐξασθενοῦντα μὲ τὴν προϋούσαν ἰσοσκέλιν τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν χρεαπαιτήσεων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας μας.

Ὁ ἕτερος οὐσιώδης συντελεστὴς τῆς χρηματικῆς σταθερότητος εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς ἰσχυροῦ καλύμματος εἰς χρυσὸν ἢ συνάλλαγμα εἰς χρυσὸν

τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ τραπεζογραμματίων. Δυστυχῶς κατὰ τὸ διάστημα τῶν τελευταίων μηνῶν ἐξητμίσθη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ παρὰ τῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος καλύμματος τῆς πιστωτικῆς μας κυκλοφορίας. Τὸ ὑπολειφθὲν μέρος θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ περισωθῇ, βραδύτερον δὲ καὶ νὰ ἐνισχυθῇ, ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ παλαιόν του ἐπίπεδον. Ἐπειδὴ ἔξωθεν δὲν δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν ἐπικουρίαν πρὸς τοῦτο, θὰ ἐπεβάλλετο ἢ ἔσωθεν ἐνίσχυσίς του. Αὕτη δέον νὰ λάβῃ χώραν κοινῇ προσπαθείᾳ τὸς τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας (π. χ. παρακράτησις ἐνός μέρους τοῦ εἰσαγομένου συναλλάγματος ἐξ ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων μετὰ τὴν ἰσοσκέλιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεापαιτήσεων, προσφορὰ τῶν εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν χρυσῶν νομισμάτων), ὅσον καὶ τοῦ κράτους.

Μόνον μετὰ τὴν φυσιολογικὴν ἰσοσκέλιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν χρεापαιτήσεων καὶ τὴν ἐκ νέου δημιουργίαν ἐνὸς ἰσχυροῦ καλύμματος τῶν τραπεζογραμματίων μας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν πρὸς τὴν νόμῳ σταθεροποίησιν τοῦ χρήματός μας. Μία τοιαύτη σταθεροποίησις, στηριζομένη ἐπὶ τόσον ἰσχυρῶν θεμελίων, δὲν θὰ ἐκινδύνευε ποτὲ νὰ καταρρεύσῃ μὲ τὴν πρώτην πνοὴν ἀντιξόου ἀνέμου.

Θεσσαλονίκη 1 Μαΐου 1932.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Εἰσ α γ ω γ ή.	σελ.	3
I.	<i>Αἷτια τῆς κρίσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας μας οἰκονομίας.</i>	»	6
	Α'. Ἐξωτερικὰ καθολικὰ οἰκονομικὰ αἷτια.	»	6
	α'. Φύσις καὶ ἄφορμαὶ τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως.	»	6
	β'. Ἡ ἐπιρροή τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.	»	16
	Β'. Τοπικὰ οἰκονομικὰ αἷτια.	»	18
	α'. Αἷτια ἀνεξάρτητα τῆς θελήσεως τῶν κυβερνώντων.	»	18
	β'. Αἷτια ἀναγόμενα εἰς τὴν οἰκονομικὴν τοῦ κράτους πολιτικὴν.	»	19
	1. Δανειακὴ πολιτικὴ.	»	19
	2. Χρηματικὴ πολιτικὴ.	»	24
	3. Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ.	»	28
	4. Οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν τελευταίων μηνῶν.	»	28
II.	<i>Μέσα θεραπείας τῆς κρίσεως τῆς κοινωνικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομίας μας.</i>	»	33
	Α'. Θεραπευτικὰ μέσα ἀναγόμενα εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν κρίσιν.	»	34
	Β'. Τοπικὰ θεραπευτικὰ μέσα	»	41

